
UPPDRAG

Uppdragsnamn:	344857, Gårdstånga 3, Hörby, Kulturmiljöunderlag
Titel på rapport:	Kulturmiljöunderlag Gårdstånga 3, Hörby
Version	Slutversion
Datum:	2025-04-08

MEDVERKANDE

Beställare:	Ringsjöns Fastigheter AB
Kontaktperson:	Bengt Ävik
Konsult:	Tyréns AB
Uppdragsansvarig:	Jonas Sundvall, byggnadsantikvarie
Handläggare:	Klara Sundlöf, kulturmiljöspecialist

Tyréns AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 556194-7986

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	4
Bakgrund och syfte	4
Omfattning	5
Metod	6
Begrepp	6
FÖRUTSÄTTNINGAR	7
Fastighetsdata	7
Lagrum och program	8
HISTORIK	15
NULÄGESBESKRIVNING OCH KARAKTÄRISERING	42
Centrala Hörby.....	42
Kvarteret och Närområdet.....	49
Gårdstånga 3	54
KULTURVÄRDE	63
Centrala Hörby.....	63
Kvarteret Gårdstånga	64
Värdefulla byggnadsdelar	67
Värdebärande karaktärsdrag	67
PLANBESTÄMMELSER, RÅD OCH RIKTLINJER	68
Råd och riktlinjer	69
Förslag till skydds- och varsamhetsbestämmelser	71
KÄLLFÖRTECKNING	72

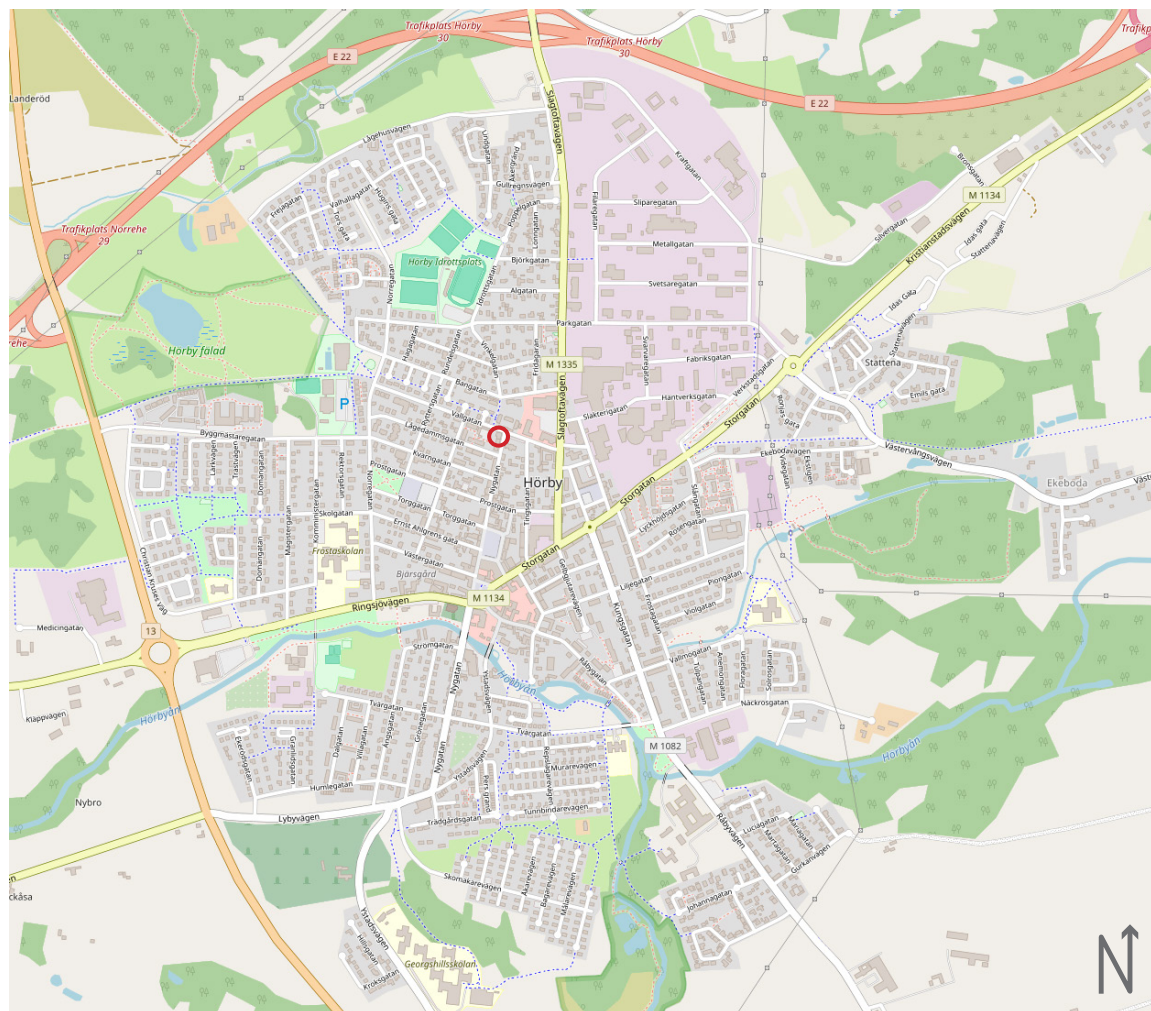
INLEDNING

BAKGRUND OCH SYFTE

Följande rapport är framtagen av Tyréns AB genom bebyggelseantikvarier Jonas Sundvall och Klara Sundlöf på uppdrag av Ringsjöns fastigheter.

Fastigheten Gårdstånga 3 är belägen i anslutning till den tidigare järnvägsstationen i centrala Hörby, och inbegriper en byggnad som ursprungligen utgjort järnvägshotell samt ett mindre flerbostadshus. Det tidigare järnvägshotellet används idag som Hörbys bibliotek. Hörby kommun har planer på att uppföra ett nytt kulturhus något söderut längs Nygatan, där man också avser att flytta in biblioteket när byggnaden står färdig. Med anledning av bibliotekets planerade omlokalisering pågår detaljplanearbete för att kunna utveckla fastigheten så att den i sin helhet används för bostads- och centrumändamål.

Syftet med rapporten är att kartlägga och beskriva områdets och bebyggelsens karaktärsdrag och kulturvärden, samt dess utveckling över tid. Mot bakgrund av detta framförs råd och riktlinjer avseende förändringar och lämplig utformning av tillkommande bebyggelse, samt förslag till skydds- och varsamhetsbestämmelser avseende kulturvärden för befintlig bebyggelse. Rapporten ska fungera som underlag i det fortsatta arbetet med detaljplanen.

Aktuellt område inom röd cirkel. Karta: OpenStreetMap.

OMFATTNING

Utredningen omfattar primärt fastigheten Gårdstånga 3, kvarteret Gårdstånga, och det historiska centrumstråk längs Nygatan och Vallgatan som är dess sammanhang. På ett översiktligt plan behandlas Hörby som ort med fokus på dess centrala delar. Utredningen fokuserar på att beskriva fastighetens, kvarterets och centrala Hörbys utveckling fram tills idag, och identifierar dess kulturhistoriska värden och karaktär. Närområdet och byggnaden inom fastigheten har inventerats och beskrivits. Kringområdet och centrala Hörby har beskrivits översiktligt. Mot bakgrund av detta ges riktlinjer kring hur utformning av tillkommande bebyggelse inom planområdet rekommenderas anpassas till identifierade värden på platsen. Vidare ges också i den mån det är möjligt förslag till utformningsbestämmelser för tillkommande bebyggelse samt skydds- och varsamhetsbestämmelser för befintlig bebyggelse.

Kvarteret Gårdstånga inom prickad linje och fastigheten Gårdstånga 3 inom orange streckad linje.
Källa: Lantmäteriet.

METOD

Rapporten har utarbetats utifrån fältbesök, kart- och bildanalys samt referenslitteratur. Fältbesök har omfattat översiktlig inventering av området med syfte att karaktärisera bebyggelsen. Fotodokumentation har gjorts både med drönare och vanlig kamera. Litteraturen som använts berör Hörbys historiska utveckling, arkitektur och industri. Historiska kartor och ortofoto har hämtats från Lantmäteriet, Hörby kommun och Kartbild.com. Historiska bilder har hämtats från Kringla.nu (Riksantikvarieämbetets samlingssida för Sveriges museers och arkivs samlingar). Kulturhistorisk värdering har gjorts med utgångspunkt i Riksantikvarieämbetets *Plattform för kulturhistorisk värdering och urval* (2015) samt Boverkets kriterier i PBL Kunskapsbanken avseende särskilt värdefull bebyggelse (PBL kap 8 §13).

BEGREPP

KULTURMILJÖ

Begreppet kulturmiljö omfattar hela den av människan påverkade fysiska miljön. Detta betyder inte att allt i kulturmiljön har höga kulturvärden (Boverket).

KULTURVÄRDE

Kulturvärde är en sammanfattande benämning för vad som i den fysiska miljön bedöms som värdefullt ur kulturhistoriskt, estetiskt och socialt hänseende (Boverket).

KULTURHISTORISKT VÄRDE

Värdering ur ett kulturhistoriskt perspektiv avser en bedömning av möjligheterna att genom exempelvis bebyggelsen och landskapet utvinna och förmedla kunskaper om olika skeenden och sammanhang och därigenom även förståelse av människors livsvillkor, i skilda tider – inklusive de förhållanden som råder idag (Boverket).

ESTETISKT VÄRDE

Värdering ur ett estetiskt perspektiv gäller en bedömning av bland annat rumsliga, visuella och akustiska egenskaper i den fysiska miljön (Boverket).

SOCIALT VÄRDE

Värdering ur ett socialt perspektiv innebär att bedöma människors relationer till kulturmiljön – hur olika grupper av individer använder, uppfattar och värdesätter exempelvis bebyggelsen och landskapet (Boverket).

Figur 1. Kulturvärden kan bedömas ur tre kompletterande perspektiv - kulturhistoriskt, estetiskt och socialt. www.boverket.se

FÖRUTSÄTTNINGAR

FASTIGHETSDATA

Fastighetsbeteckning: Gårdstånga 3

Kommun: Hörby kommun

Ort: Hörby

Antal byggnader: 2

Byggår: 1884 och 1949

Fastighetsägare: Ringsjöns fastigheter AB

Brukare: Hörbys biobliotek

Fastigheten Gårdstånga 3 inom orange streckad linje. Foto: Lantmäteriet.

LAGRUM OCH PROGRAM

KULTURMILJÖLAGEN

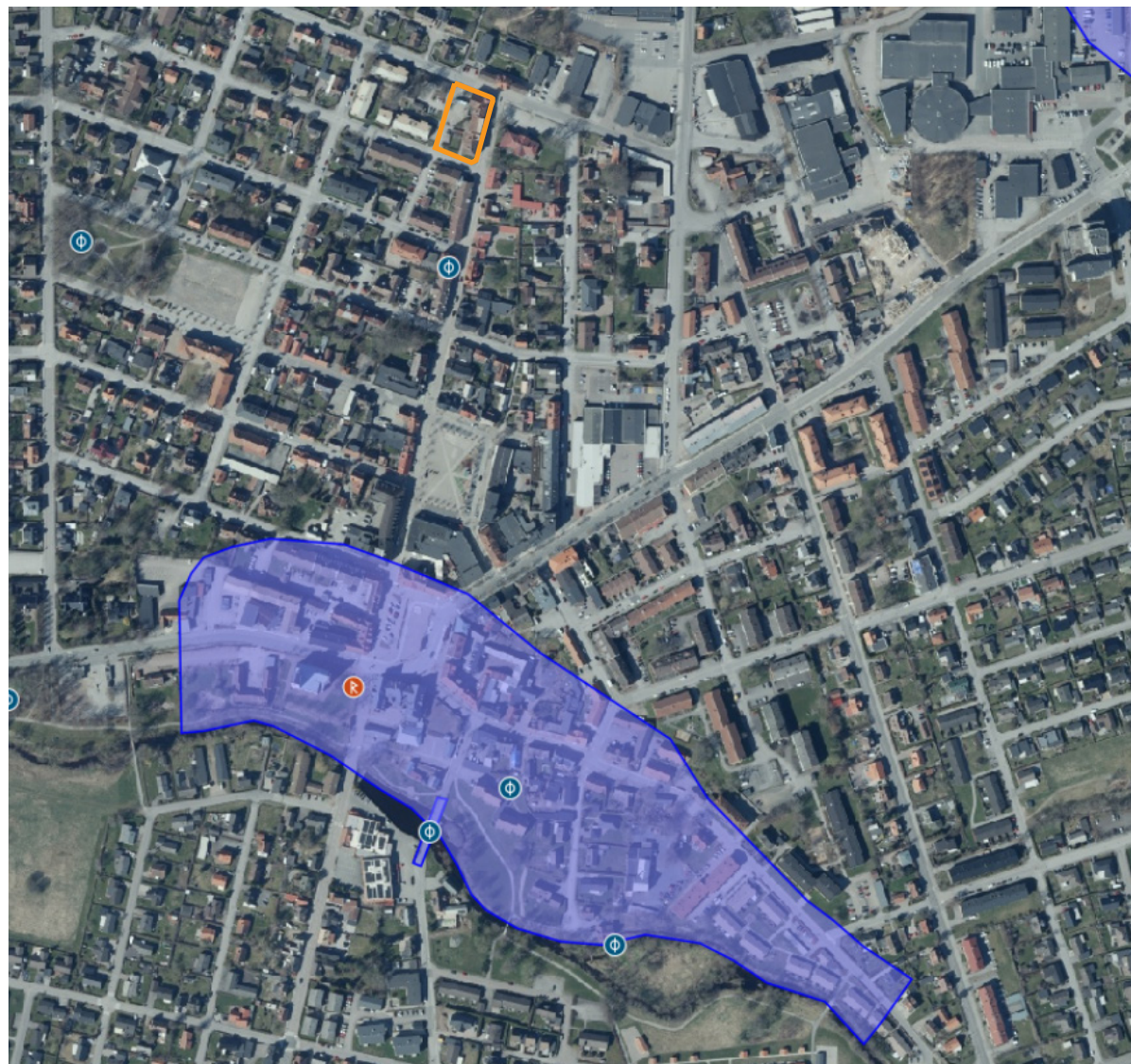
Inom fastigheten finns inga registrerade fornlämningar. Något söder om planområdet längs Nygatan finns en övrig kulturhistorisk lämning, fyndsamling bestående av föremål av flinta och bergart, Hörby 65:1

Längre söderut finns ett större lämningsområde som är en möjlig fornlämning efter Hörby bytomt/gårdstomt (Hörby 87:1).

MILJÖBALKEN

RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN

Fastigheten ligger inte inom eller i närheten av område som utgör riksintresse för kulturmiljövården.

Det ungefärliga planområdet inom orange linje. Utbredning av Hörby bytomt/gårdstomt (möjlig fornlämning) i nedre del av bilden. Enstaka lämning söder om planområdet, fyndsamling. Källa: Forsök Riksantikvarieämbetet

GESTALTAD LIVSMILJÖ

I propositionen *Politik för gestaltad livsmiljö* (Prop. 2017/18:110) presenteras nedanstående nationella arkitektur-, form- och designpolitiska mål och detalpreciseringar. Dessa antogs av riksdagen år 2018 och ska vara vägledande för kommuner när det gäller arbetet med gestaltade livsmiljöer, arkitektur, form och design.

Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön.

Det ska uppnås genom att:

- *hållbarhet och kvalitet inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden,*
- *kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids,*
- *det offentliga agerar förebildligt,*
- *estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas till vara och utvecklas,*
- *miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla, och*
- *samarbete och samverkan utvecklas, inom landet och internationellt.*

PLAN- OCH BYGGLAGEN

ÖVERSIKTSPLAN

Hörby kommuns översiktsplan, antagen 2016-03-21, anger följande ställningstagande gällande kulturmiljöfrågor:

Kulturmiljön är för kommunen ett allmänt intresse. Vid lovgivning, planläggning, exploatering eller byggande ändring av byggnader och miljöer bör det kulturhistoriska bebyggelsearvet i kommunen ges företräde genom att skyddas och utvecklas. Enstaka byggnader bör bedömas utifrån den kulturmiljö där de hör hemma. Samtidigt måste kommunen uppmuntra till kreativitet och innovation när det gäller att anpassa befintlig och ny bebyggelse till en hållbar utveckling och ett minskat ekologiskt fotavtryck, till exempel med avseende på energibehov, byggnadsmaterial och transport.

En förtätning av befintlig bebyggelse på höjden och inom kvarterersmark kan kräva en gestaltning som ger en god helhetsbild som passar in i Hörbys skala samt som tillgodoser kraven på insynsskydd och tystnad.

Vidare finns i översiktsplanen en vägledning gällande bevarande av de kulturhistoriska värdena i Hörby tätorts centrala delar:

Hörby tätorts roll som regioncentrum och handelsort är framträdande i den stadsmässiga bebyggelsestrukturen i centrum med flera kulturhistoriskt värdefulla byggnader, vissa ritade av framstående arkitekter. Centrum med dess gator och torg vittnar om äldre planeringsprinciper som sträcker sig tillbaka till förra seklets början.

Kommunen slår vakt om den struktur som finns i det levande centrumet med handel, verksamheter, bostäder och dess bebyggelse. Även om en del av den äldre bebyggelsen har ersatts av nya byggnader

der genom åren så har inte karaktären förändrats och sammantaget uppvisar Hörbys centrala delar höga kulturhistoriska värden.

De centrala delarna av Hörby har byggnader från olika tidsåldrar som var för sig och tillsammans bildar en värdefull bebyggelsemiljö. Genom att bevara och utveckla handeln i centrum motverkas förvanskning av bebyggelsemiljön och enskilda byggnader.

Vid framtagning av nya detaljplaner i centrum där kvarteren innehåller kulturhistoriskt värdefulla byggnader eller miljöer bör skyddsbestämmelser med rivningsförbud eller varsamhetsbestämmelser införas för att bevara och skydda byggnaderna mot förvanskning. Kommunen har beslutat att upprätta karaktärsprogram för Hörby tätort i syfte att beskriva och ta tillvara alla bebyggelsemiljöer av kulturhistoriskt värde. Dessa program får riktlinjer för vad man som fastighetsägare bör tänka på i samband med förändringar av byggnader eller bebyggelsemiljöer.

Avseende utveckling av kulturmiljöer anges följande generella riktlinjer:

Riktlinjer för utveckling av kulturmiljöer

- Värna värdefull kulturmiljö i samband med exploatering.
- Framhäva, synliggöra och öka kunskapen hos en bredare allmänhet kring kommunens unika kulturmiljöer.
- Värna det kulturhistoriska bebyggelsearvet i kommunen vid lovgivning.
- Föra in skyddsbestämmelser för att skydda kulturhistoriskt värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöer i samband med planläggning.

I översiktsplanens kapitel om skola, omsorg, kultur och fritid beskrivs biblioteketets verksamhet under rubriken Kulturverksamheter:

Bibliotek

Inne i Hörby tätort finns Hörby bibliotek som grundades på 1860-talet. Biblioteket flyttade till sin nuvarande plats i gamla järnvägshotellet 1978. 2015 infördes längre öppettider på biblioteket, så kallat meröppet, vilket innebär att tillgängligheten för invånarna har ökat markant. Invånarna i de mindre orterna ute på landsbygden som inte har tillgång till ett eget bibliotek kan i stället låna böcker från bokbussen som kommer till orterna en gång i veckan

I översiktsplanen presenteras även, bland andra, nedanstående riktlinjer för planläggning inom Hörby tätort. Riktlinjerna ska ses som vägledning vid utformning av byggnader med syfte att ge en god helhetsverkan.

- Vid förtätning och omvandling av kvarter bör nya byggnader ges gestaltning i frågan om skala, form och färg så att god helhetsverkan uppnås.
- Vid förtätning centralt i Hörby tätort ska en småskalig stadsmässig karaktär eftersträvas.

I översiktsplanen finns ett kapitel om *Hörbys samhällsbyggnadsvision*. Här anges följande ställningstaganden för utveckling inom Hörby tätort:

Kommunens ställningstaganden

- Ett attraktivt, trivsamt och tilltalande centrum får besökarna att stanna längre, det ger ett levande centrum med varierat handels- och serviceutbud.
- Evenemang och tillfälliga aktiviteter skapar tillfälle för spontana möten mellan olika grupper.
- Kommunen ska ta tillvara övergivna och outnyttjade platser i tätorten för att förbättra Hörby tätorts framtoning samt öka invånarnas trygghet.
- Genom att erbjuda företag och verksamheter attraktiv mark i utkanten av Hörby tätort kan centrum- och kollektivtrafiknära områden, som idag är ianspråktaga för verksamheter, omvandlas till bland annat bostadsområden.

Detta uppnår vi genom att:

- skapa välkomnande entréer som väcker intresse och lockar besökare
- fortsätta centrumförnyelsen för att skapa ett sammanhängande, tillgängligt och tryggt vardagsrum för alla med en god utformning anpassad till Hörbys skala
- inreda torg och gaturum med exempelvis bekväma sittmöbler, vacker belysning och planteringar för att underlätta och uppmuntra till längre vistelser i centrum
- göra träd, buskar och blommor till naturliga element i den offentliga miljön och bebyggelsen
- bebygga, förnya och rusta upp oanvända och ödsliga platser i tätorten
- flytta ut störande och ytkrävande verksamheter från Hörby centrum och ge plats för attraktiva bostadsområden med möjlighet för exempelvis handel och service

BEVARANDEPLAN

Det finns en bevarandeplan för Hörby centrum framtagen år 1992. Denna har inte blivit antagen av kommunfullmäktige men dess riktlinjer kan vara vägledande i aktuell planläggning. I bevarandeplanen finns hela kvarteret Gårdstånga beskrivet med klassificering av byggnaderna. Kvarteret som helhet beskrivs enligt följande:

Kvarteret Gårdstånga

Kvarteret Gårdstånga ligger centralt i den norra delen av tätorten, strax väster om Nygatan och söder om stationshuset. I norr begränsas kvarteret av Vallgatan, i söder av Lagedammsgatan och i väster av Bollhusgatan. Kvarteret är ca. 120x60 m stort (ÖxV), sluttande SO och indelat i två fastigheter, varav den östra hyser biblioteket och ett trevånings hyreshus. Kvarterets västra del har bebyggts med relativt stora hyreshus av typ tvåvånings radhus, med ingångarna mot nord- och västsidorna och uteplatser och balkonger mot söder. Detta ger kvarteret, sett från Lagedammsgatan en halvprivat karaktär. Så gott som all tomtmark är upptagen till nyttoändamål, parkeringsplatser, uthus osv. Flera vackra stora träd ger kvarteret en lummig parkliknande karaktär. Enligt gällande detaljplan (90-1980) är kvartersmarken avsedd för bostadsändamål med högst två våningar i väster (nr 2) och för allmänt ändamål med högst tre våningar i öster (nr 3).

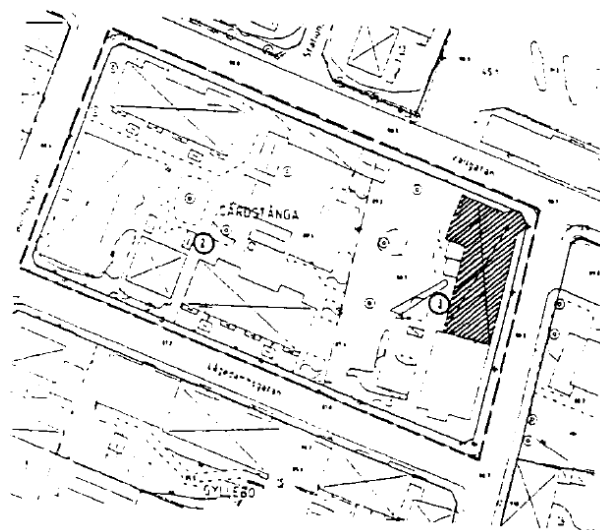
Vid klassificeringen av kulturhistoriskt värdefulla byggnader har två olika klasser använts:

Klass I innehåller byggnader som är omistliga och skall bevaras.

Klass II innehåller hus som är värdefulla, vars yttre bör bevaras och som inte utan tvingande skäl kan förändras väsentligen eller rivas. De skall i så fall ersättas med miljöanpassad bebyggelse.

Övriga inventerade byggnader är oklassade.

Biblioteket är utpekad som kulturhistoriskt värdefullt, klass I. Kommentar: *Vackra och viktiga hus för tätortens förståelse och karaktär, välplacerade blickfång. Planen anger även att det på tomten finns Stora vackra träd: kastanj, lind och bok.*

Karta över kvarteret med klassificering. Skraffering med täta streck motsvarar klass I, och skraffering med glesare streck klass II (finns dock inga klass II-byggnader i detta kvarter). Biblioteket är markerat som klass I. Källa: Bevarandeplan Hörby centrum

Fastigheter som identifierats som värdefulla i den kommunala bevarandeplanen är utpekade som särskilt värdefulla enligt Boverkets riktlinjer för särskilt värdefull bebyggelse. Det innebär att fastigheterna utöver PBL:s generella paragrafer avseende varsamhet och underhåll också omfattas av PBL 8:13, det s.k. förvanskningförbudet. Även byggnader som ännu inte har utpekats kan vara särskilt värdefulla.

PBL KAP 8 § 14 (UNDERHÅLL):

Ett byggnadsverk skall hållas i vårdat skick och underhållas så att de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet skall anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

PBL KAP 8 § 17 (VARSAMHET):

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad skall utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Byggnader, bebyggelseområden och allmänna platser som anses vara särskilt värda att bevara har ett förstärkt skydd. Dessa får inte förvanskas.

PBL KAP 8 § 13 (FÖRVANSKNING):

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

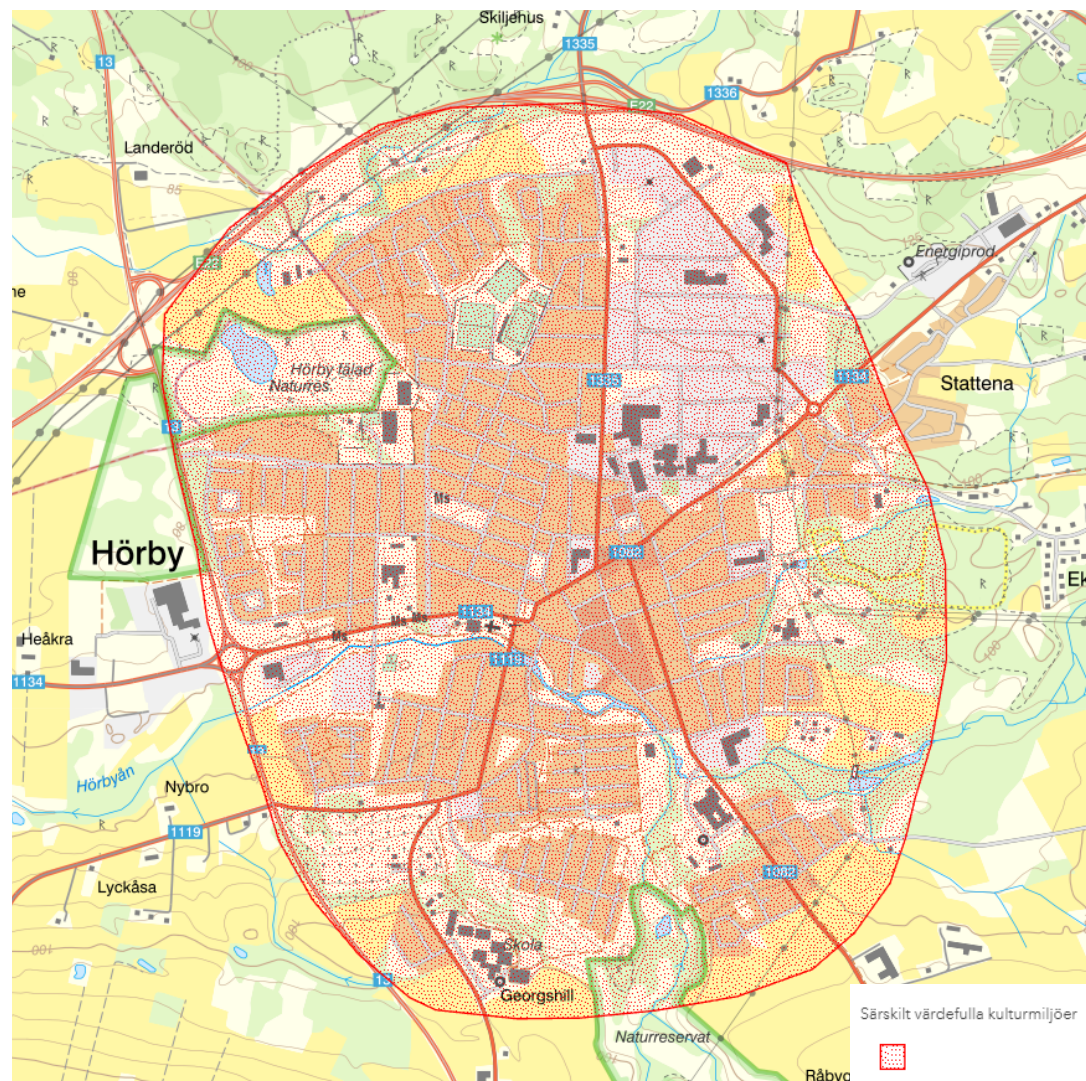

REGIONALT KULTURMILJÖPROGRAM

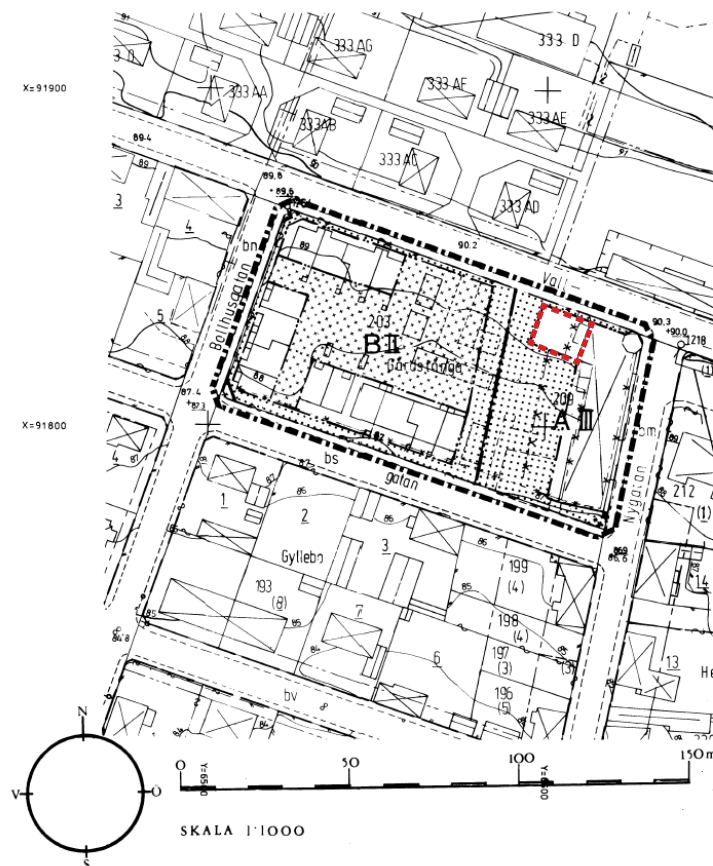
Hörby tätort är som helhet utpekad som särskilt värdefull kulturmiljö i Skånes kulturmiljöprogram. Planområdet ligger inom det utpekade området. I kulturmiljöprogrammet anges följande:

Motiv för bevarande

Hörby har i jämförelse med flertalet skånska stations-samhällen en annorlunda historia, där expansionen inleds redan på 1600-talet med gästgivaregård och tingshus och förstärks med marknaden på 1700-talet. Byggnader och torgbildningar förknippade med detta tidiga expansionsskede är av stor betydelse. Även stadsplanemönstret norr om Gamla torg är intressant och ovanligt, i så motto att det är tillkommet före järnvägen. Tillsammans visar detta en tidig tätortsutveckling, som framför allt berodde på näringsfrihetsförordningarna 1846 och 1864 samt ortens geografiska läge, men däremot helt oberoende av järnvägen. Från slutet av 1800-talet genomgår Hörby en hastig utbyggnad med järnvägar, industrialisering och befolkningsökning. Här känner man igen mönstret från andra stationssamhällen. Karaktäristiskt för Hörby är handelns betydelse och de många torgen, som tidigare använts för handel, är av stort värde. Hörbys roll som regioncentrum manifesteras i en stads-mässig bebyggelsestruktur och flera märkesbyggnader, delvis ritade av framstående arkitekter.

Utbredning av området identifierat som särskilt värdefull kulturmiljö. Källa: Skånes kulturmiljöprogram

Gällande detaljplan 12-HÖR-1008, förslag till ändring av stadsplan för Hörby antagen 1980.
Källa: Hörby kommun.

KV. GÅRDSTÅNGA, HÖRBY

HÖRBY KOMMUN, MALMÖHUS LÄN

Förslag till ändring av stadsplan

UPPRÄTTAD 79 08 20

Boo Backström
BIRGLUND-BÄCKSTRÖM ARKITEKTKONTOR

Tillhör kommunfullmäktiges i Hörby kommun
beslut den 28 april 1980, § 27, betygar:

Boo Backström
Kommunfullmäktiges ordf.

BETECKNINGAR

STADSPANEKARTA

A GRÄNSBETECKNINGAR

- STADSPANEGRÄNS BELÄGEN 3 M UTANFÖR FASTSTÄLLESEOMRÅDET
- GÄLLANDE OMRÅDESGRÄNS AVSEDD ATT BEHÅLLAS
- GÄLLANDE OMRÅDESGRÄNS AVSEDD ATT UTGÅ
- OMRÅDESGRÄNS
- GÄLLANDE BESTÄMMELSGRÄNS AVSEDD ATT BEHÅLLAS
- GÄLLANDE BESTÄMMELSGRÄNS AVSEDD ATT UTGÅ
- BESTÄMMELSGRÄNS

LÄNSSTYRELSEN

Malmöhus län

Genom beslut den 17 oktober 1980

har det på grund av stadgande i 150 § tredje stycket

byggnadsnämnden vunnit laga kraft, har länsstyrelsen

föresatt att den på denna karta avfärdade

ändring av stadsplan

betygar

Boo Backström

Ordförande

B OMRÅDESBETECKNINGAR

ALLMÄN PLATS

GATA

BYGGNADSKVARTER

A ALLMÄNT ÄNDAMÅL

B BOSTÄDER

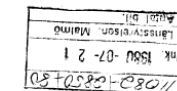
C ÖVRIGA BETECKNINGAR AVSEDDA ATT FASTSTÄLLAS

MARK SOM INTE FÅR BEBYGGAS MARK FÖR UTHUS OCH DYL

II III ANTAL VÅNINGAR

D ILLUSTRATIONER OCH HÄNVISNINGAR

ILLUSTRATIONSLINJE

L 1977

GÄLLANDE DETALJPLAN

Gällande detaljplan för fastigheten är 12-HÖR-1008, Kv. Gårdstånga, Hörby, förslag till ändring av stadsplan (laga kraft 1980-10-17). Planen innehåller inga skydds- eller varsamhetsbestämmelser avseende kulturvärden. Planen medger en tillbyggnad av biblioteket utmed Vallgatan (yta inom röd streckad linje). Tomtmarken inom fastigheten i övrigt är prickad och får inte bebyggas. Markanvändningen inom planområdet regleras som område för allmänt ändamål. Detaljplanen möjliggör för bebyggelse i tre våningar.

PÅGÅENDE DETALJPLAN

För fastigheten pågår arbete med ny detaljplan sedan 2023-10-16. Syftet med den nya detaljplanen är att möjliggöra för bostads- och centrumändamål inom fastigheten Gårdstånga 3, samt att möjliggöra för upprättandet av miljöhus och cykelgarage. Detaljplanen syftar även till att säkerställa att platsens kulturhistoriska värden skyddas och bevaras.

Utsnitt ur planmosaik över gällande och pågående planer. Gårdstånga 3 inom grön markering, pågående planarbete. Källa: Hörby kommun.

HISTORIK

HÖRBY

Äldre historia

Att döma av fornlämningarna i området har Hörby sannolikt en bebyggelsekontinuitet sedan omkring 1000-talet e.kr. Ortsnamnets sammansättning tyder på att det tillkommit under vikingatiden eller något senare. Förledet 'Hör' härrör från det fornnordiska ordet hörgr, vilket betyder bergås eller stenröse. Ordet var även synonymt med offerplats, eftersom hedniska offer brukade förrättas på bergåsar. Hörby tros ha varit en gemensam offer- och marknadsplats för ett större omland, belägen i häradets mittpunkt (för detta saknas emellertid bevis). Det finns sannolikt ett historiskt samband mellan Höör och Hörby. Enkla Ortsnamn är äldre än sammansatta, så Höör lär ha varit det äldre samhället, och Hörby har sedan bildats av människor som utflyttat därifrån.

Byn växte fram kring ån som går genom södra delen av dagens Hörby. Norr om åstranden byggdes en kyrka på 1140-talet, och öster om kyrkan etablerades en samling gårdar. På 1500-talet utgjordes bebyggelsen av ett tjugotal bondgårdar som låg samlade mellan den gamla byvägen Råbygatan och ån i söder.

Byn fick betydelse som knutpunkt genom sitt läge i en fyrvägs korsning, där riksvägen som förband södra Skåne med Kristianstad och i förlängningen även Småland passerade. Med anledning av det strategiska läget och de många resande som passerade anlades i Hörby på 1660-talet en gästgivaregård. Denna var placerad i anslutning till platsen som kom att bli Gamla torg. Hörby utvecklades

även under 1600-talet till administrativt centrum för Frosta härad, och ett tingshus uppfördes 1697 i anslutning till landsvägskorset med kyrkan och gästgivaregården. Ortens förhöjda status, servicefunktioner och välanknutna position i vägnätet kan ha bidragit till att en marknad med medeltida anor flyttade hit från Hallaryd år 1748. En marknadsplats etablerades således på den öppna ytan framför gästgivaregården, och marknaden i Hörby blev med tiden känd i hela landet. Det var utifrån marknadsplatsen som ortens första torg- nuvarande Gamla torg- började ta form. Marknaderna var betydelsefulla för samhällets utveckling, och stärkte Hörby i funktionen som centralort för ett större omland.

1800-tal

Fram till omkring 1840 kvarstod i hög grad Hörbys medeltida bystruktur med kringbyggda gårdar koncentrerade till landsvägskorset i anslutning till ån och kyrkan. Vid torget fanns utöver gästgivaregården och tingshuset också i början av 1800-talet en magasinsbyggnad känd som "Höga hus" och ett fängelse. Något längre söderut vid ån fanns ett fattighus, och ytterligare två hus som sannolikt var smedhus och ryttarehus. Norr om gamla torget låg ett kärr. Runtomkring och vidare norrut var det fäladsmark, som till delar var mycket sank.

Laga skifte genomfördes i Hörby 1839, och därefter började bondgårdarna att flyttas ut, rivas och ersättas av gatuhus. Detta sammanföll med att näringsfrihet infördes omkring mitten av 1800-talet, vilket medförde en snabb tillväxt i Hörby med handlare och hantverkare som etablerade sina verksamheter i nya affärshus vid torget och Storgatan.

Kartskiss över Hörby år 1841. 1881 års gatunät inlagt i ljus ton. Källa: Hörby i äldre tider

Gästgiveriet vid Gamla torg under 1800-talet. Källa: Gammelstorp

På 1860-talet ska marknadsplatsen ha flyttats ut till den vidsträckta fäladsmarken öster om Slagtoftavägen, med utgångspunkt från nuvarande Marknadstorget. 1860 byggdes även en väderkvarn vid Slagtoftavägen. 1879 upprättades en stadsplan för utbyggnad norr om det gamla torget. Stadsplane-kartan visar att ett stort nytt torg, benämnt 'Nya Torget', skulle anläggas rakt norr om det befintliga, och i norr och väst om detta hade ett rutnät av styckade tomter lagts ut.

1882 anlades järnvägen mellan Höör och Hörby, och järnvägsstationen uppfördes ett stycke norr om Nya Torg. Detta var startskottet på en explosions-artad bebyggelseutveckling. Ett flertal påkostade och i sammanhanget storskaliga, stadsmässiga byggnader i tegel skulle komma att uppföras snart efter järnvägens etablering. I anslutning till järnvägsstationen uppfördes 1883-85 järnvägshotellet, och 1884-85 det nya rikt dekorerade tingshuset. Det ursprungliga tingshuset vid Gamla torg hade brunnit några år tidigare. Nära Nya Torg, längs Nygatan eller Järnväggsgatan, som den också kallades, lät Frosta Härads Sparbank uppföra en stor och påkostad bankbyggnad 1882-84. Gatan, som förband järnvägsstationen i norr och Gamla torg i söder, hade nu fått en helt central betydelse och blev ny huvudgata. Järnvägsstationen markerade gatans slutpunkt i norr, och utgjorde fondmotiv synligt på långt avstånd utefter denna nya centralaxel i den framväxande staden. Samma år som järnvägen anlades utannonserades 60 nya tomter i närheten av stationen och utefter Nygatan. Tomterna bebyggdes till stor del med envåningshus placerade i liv med gatan, så att slutna stadsmässiga kvarter så småningom kunde bildas.

1885 brann väderkvarnen, och en ny byggdes upp på den gamla grunden. Järnvägen hade även bidragit till livaktig industri av annat slag, 1872 startade ett bränneri och 1891 ett mejeri.

Den första stadsplanen från 1879. Nya Torg är utlagt rakt norr om det befintliga torget, och samhällets expansion norrut bereds genom ett rutnät av nya tomter. Källa: Hörby i äldre tider

Järnvägsstationen, sedd från spåren. Källa: Gammalstorp

Vy norrut längs Nygatan från korsningen med Prostgatan. I fonden syns stationen. Källa: Gammalstorp

Nordligaste delen av Nygatan. Järnvägsstationen är ett utpräglat fondmotiv. Källa: Gammalstorp

På 1890-talet byggdes en ny och större kyrka, och den äldre kyrkan införlivades i den nya.

Under slutet av 1800-talet verkar den ständigt ökande torg- och marknadshandeln ha blivit organiserad i kategorier, förlagda till de olika torgen. 1888 fick hantverkarna flytta till Nya torg, medan Gamla torg reserverades för försäljning av livsmedel och lantman-
naprodukter. Nya torg har även kallats Grisatorget och Sillatorget på grund av att man sålt grisar och fisk där. På motsvarande sätt har torget i väst (nuvarande Parktorget), tidigare kallats Hästatorget, och nuvarande Marknadstorget i öst har kallats för Oxtorget eller Kotorget.

1894 blev Hörby municipalsamhälle, och bara något år innan sekelskiftet 1900 planerades för en övergång till köping. I samband med detta upprättades nya stadsplanekartor där rutnätskvarter var utlagda hela vägen fram till järnvägsstationen.

Nya Torg omkring sekelskiftet 1900. Vy mot nordöst.
Källa: Gammalstorp

1900-tal

År 1900 blev Hörby köping, och samma år revs den gamla gästgivaregården för att ge plats åt det nya Stora hotellet, som idag är den dominerande byggnaden vid Gamla torg.

Industrialiseringen fortsatte genom etableringen av Hörby bruk och elverk 1902, samt slakteri 1913.

1907 byggdes Folkets hus, som bl.a. hade filmvisning och fungerade som Hörbys första biograf. 1918 började även Stora hotellet ha filmvisning i salongen, och samma år öppnade en renodlad biograf, "Stora biografen" vid Torggatan. Hörby började alltmer bli en stadsliknande tätort med ett växande nöjesliv.

Under 1900-talets början förlängdes Nygatan söderut till Ystadvägen, och kvarteren i denna del byggdes ut. Utbyggnaden fortsatte med kvarteren vid Hästatorget/Parktorget. Under 1920-talet bebyggdes områdena vid Slagtoftavägen, Kristianstadvägen, och områden i norr. Kungsgatan tillkom mellan Slagtoftavägen och Råbygatan. Äldre delar av samhället gick igenom viss "sanering" under perioden

Gamla Torg efter att gästgiveriet rivits och ersatts av Stora hotellet. Källa: Gammalstorp

Utsnitt ur karta över Hörby köping, upprättad 1896-97. Källa: Hörby kommunarkiv

mellan krigen, då äldre byggnader revs och ersattes av nya. Biografen Metropol uppfördes 1925 vid Nygatan. Under 1930-talet bebyggdes områden kring norra Parktorget, och under följande årtionden byggdes områden i öster och väster ut.

Andra hälften av 1900-talet blev en period av mer måttlig tillväxt i Hörby. 1945 byggdes ett nytt kommunhus vid Slagtoftavägen, ritat av Hans Westman. Redan 1955 hade det blivit för litet, och ett nytt uppfördes vid Ringsjövägen (också ritat av Westman).

Grisamarknaderna höll fortsatt till på Nya Torg under 1930-50-talen. Under 1950-60-talen utgjorde torget busstation, och försågs med en liten bussterminalbyggnad som också inrymde Pressbyrå. Persontrafiken med järnväg hade upphört 1961, vilket gjorde att bussförbindelserna fick ökad betydelse. I torgets södra del revs den äldre bebyggelsen 1965

för att ge plats åt det nya s.k. ICA-huset, som fyllde upp större delen av kvarteret med nya affärslokaler. 1967 upphörde järnvägstrafiken helt till Hörby, och godstrafiken lades över på lastbil.

1971 revs de äldre byggnaderna på Nya Torgs östra sida, och Systembolaget som hade köpt fastigheterna lät uppföra en ny affärsbyggnad. Efter en period av stagnation ser samhället mot slutet av 1970-talet en ny period av tillväxt i samband med gröna vägen och intresset för att bo i småhus. Det byggdes nya villaområden och anläggningar för fritid och rekreation, och äldre hus revs för att ge plats åt nya flerbostadshus med hyresrätter. I västra hörnet Prostgatan/Nygatan byggdes flerfamiljshus 1990. Utvecklingen bromsades sedan något år in på 1990-talet av lågkonjunkturen.

Under 2000-talet uppfördes höga flerbostadshus i södra delen av Nya Torg och vid Kristianstadsvägen.

Flygvy över centrala Hörby 1957, från kyrkan och Stora hotellet i söder och norrut. Nygatan är ett tydligt genombrott i bebyggelsen, det uppenbara huvudstråket som anknyter till de båda torgen. Den småskaliga bebyggelsen kvarstår fortfarande kring Nya Torg, och på torget har en busstation tillkommit. Vid Ringsjövägen rakt norr om kyrkan syns prov på 1950-talets folkhemsbyggande med bl.a. det nya kommunhuset. Källa: Kringlea

Nya Torg förbereds för marknad, 1950-talet. Vy mot nordöst. Källa: Gammalstorp

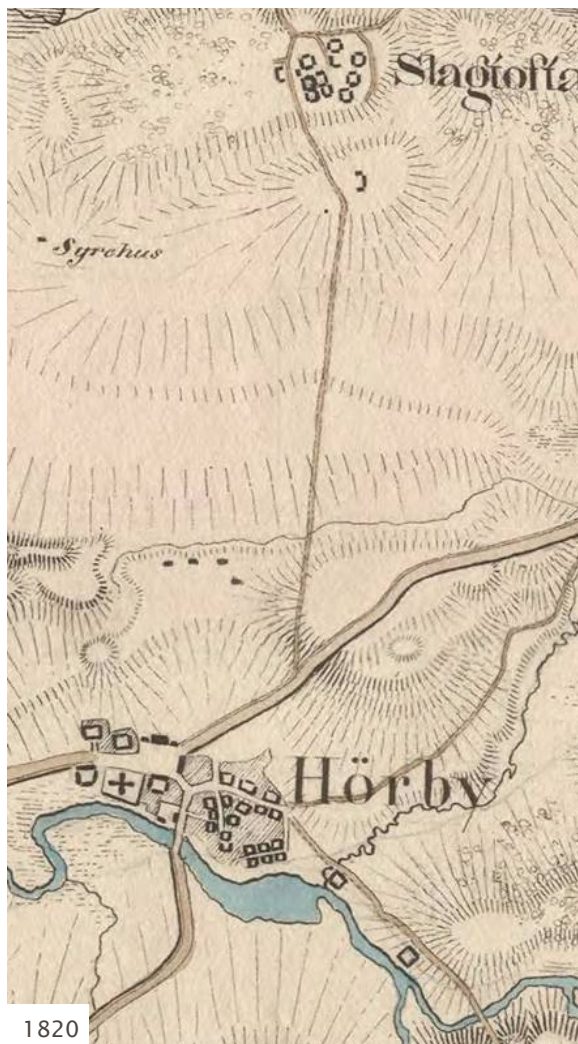

"Grisamarknad" på Nya Torg under tidigt 1940-tal. Källa: Gammalstorp

Bussterminalbyggnaden på Nya Torg, 1960-70-tal. Källa: Gammalstorp

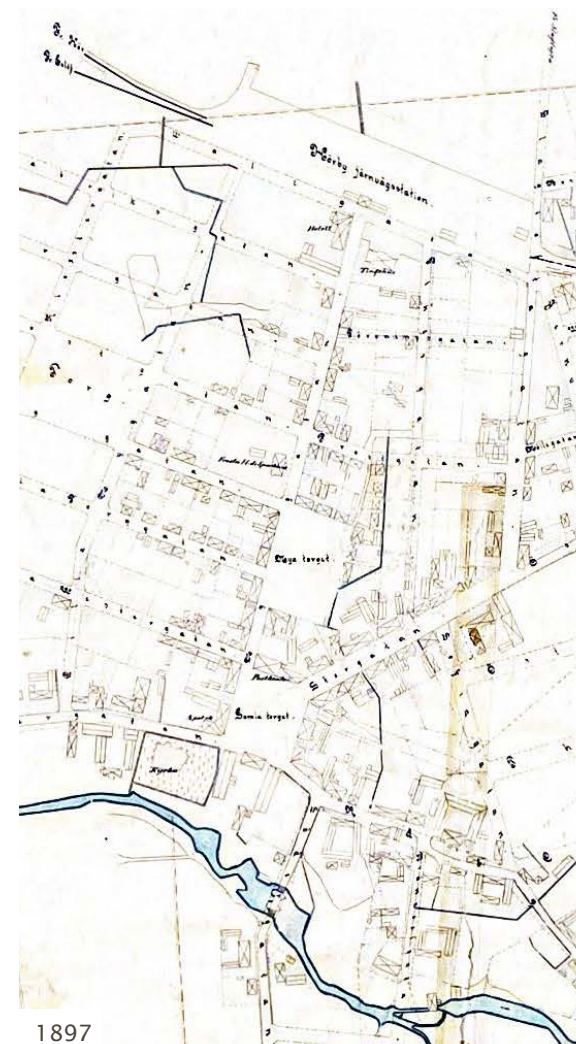

Skånska recognosceringskartan, 1812-1820. Den medeltida bystrukturen kvarstår, gårdarna ligger samlade mellan byvägen (Råbyvägen) och Hörbyån i anslutning till landsvägskorsningen. En öppen plats har bildats här vid gästgivaregården och kyrkan. Källa: Lantmäteriet

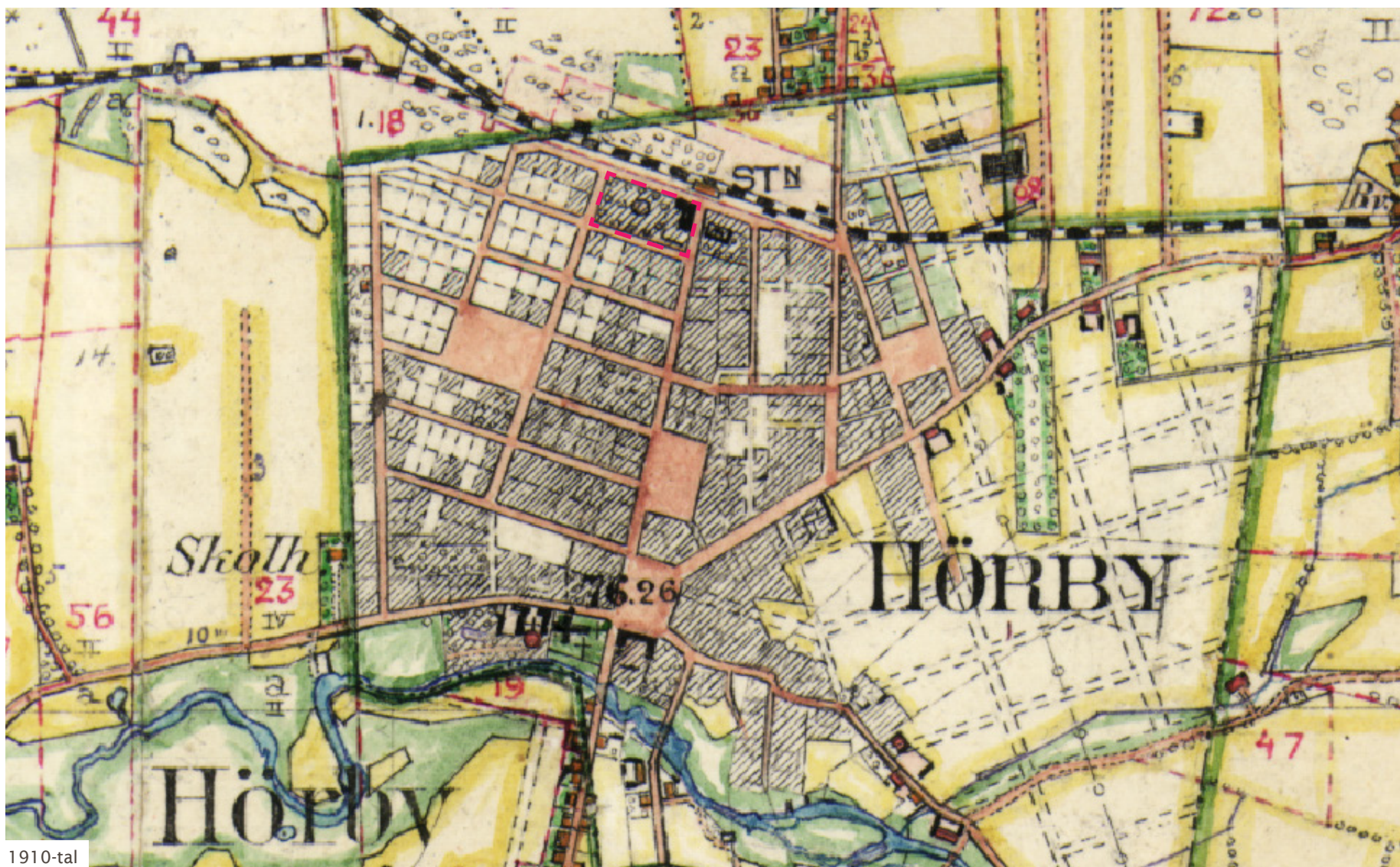

Generalstabskartan 1865. Effekten av skiftesreformerna är tydliga, många av gårdarna har flyttats ut och utmed vägarna har istället byggts gatuhus. Källa: Lantmäteriet

Utsnitt av karta över Hörby köping, 1896-97. Staden har expanderat norrut i stadsmässiga rutnätskvarter, där Nygatan bildar en rät centralaxel som förbinder de två torgen i söder med järnvägsstationen i norr. Järnvägsstationen, tingshuset och järnvägshotellet, som uppfördes ett tiotal år tidigare, bildar ett formellt avslut. Kvarteren i Nygatans norra del nära järnvägsstationen är i övrigt ännu inte helt utbyggda, så bebyggelsen här är relativt gles jämfört med den täta och gyttriga gathusbebyggelsen kring torgen. Källa: Hörby kommunarkiv

1910-tal

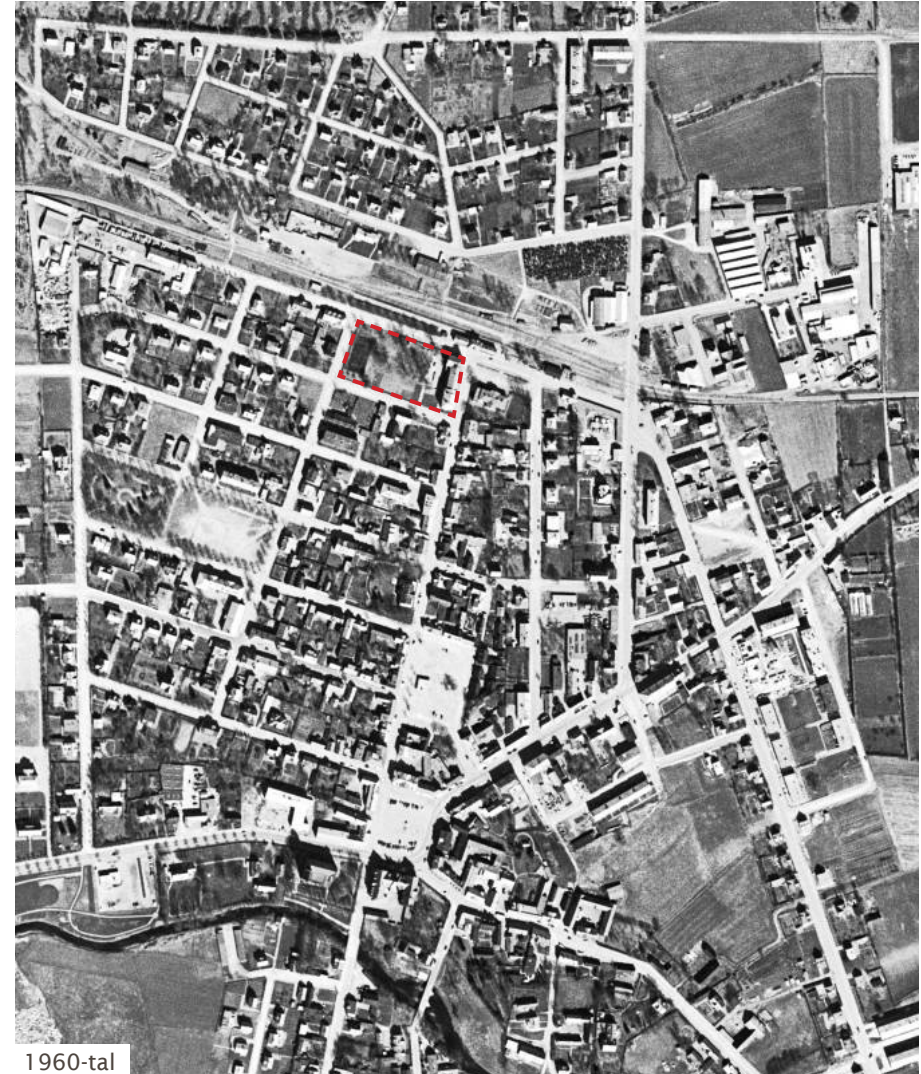
Häradsekonomska kartan 1910-1915. Staden genomgår en explosionsartad bebyggelseutveckling i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Kvarteren som kantar Nygatan fram till järnvägsstationen är nu i det närmaste helt utbyggda, och expansionen fortsätter i andra riktningar. Bebyggelse har växt fram på södra sidan av Vallgatan, på hela sträckan mellan Slagtoftavägen i öst och Norregatan i väst. Denna bebyggelserad markerar vid tiden centrala Hörbys yttre gräns och front mot norr. Utmed Vallgatans norra sida löper järnvägsspåret, och norr därom finns en öppen yta reserverad för järnvägens ändamål. Här finns också ett fåtal mindre järnvägsrelaterade byggnader. Industriverksamheter har etablerats med närhet till järnvägen på östra sidan Slagtoftavägen, nära korsningen med Vallgatan. Här ligger mejeriet, och norr om spåren ligger Hörby bruk. Järnvägens stickspår i öst går till andelsslakteriet, sedermera Scan. Kvarteret Gårdstånga (inom rosa streckad linje) upptas utöver Järnvägshotellet till sin helhet av hotellets park. Gästgivaregården vid Gamla torg har ersatts av Stora hotellet. Källa: Lantmäteriet

1940-tal

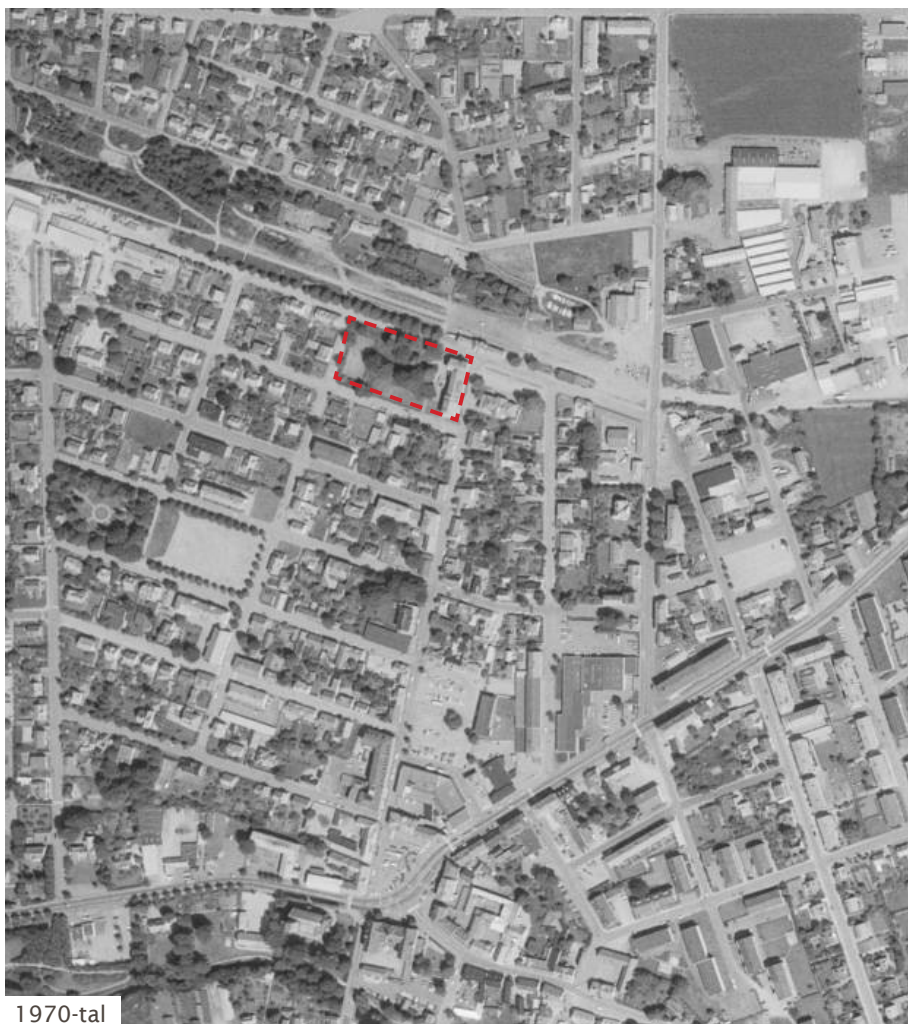
Flygfoto 1940-47. Kv. Gårdstånga inom röd markering. Samhället är på höjden av sin blomstringsperiod, och har expanderat kraftigt under 1900-talets första hälft. Bebyggelse har bl.a. tillkommit norr om järnvägsspåren. Industrierna i öst har expanderat. Längs Vallgatan syns träd på var sida om järnvägsstationen, tydligast är trädraden på västra sidan mittemot Kv Gårdstånga. I västra delen av Kv Gårdstånga syns ett rektangulärt fält, troligen en dansbana. De angränsande kvarteren är nu fullt utbyggda även söderut. I västra delen av järnvägsområdet, norr om spåren, har en koncentration av träd vuxit fram- kanske ett slags järnvägsparc. Källa: Kartbild.nu

1960-tal

Kv. Gårdstånga inom röd markering. Nu syns tillbyggnaden till järnvägshotellet i söder längs Nygatan på kartan. Det rektangulära fältet i västra utkanten av fastigheten är möjligen en dansbana. I övrigt syns relativt få förändringar sedan 1940-50-talet. Busstation har tillkommit på Nya Torg. Nytt kommunhus har byggts vid Ringsjövägen. Källa: Lantmäteriet

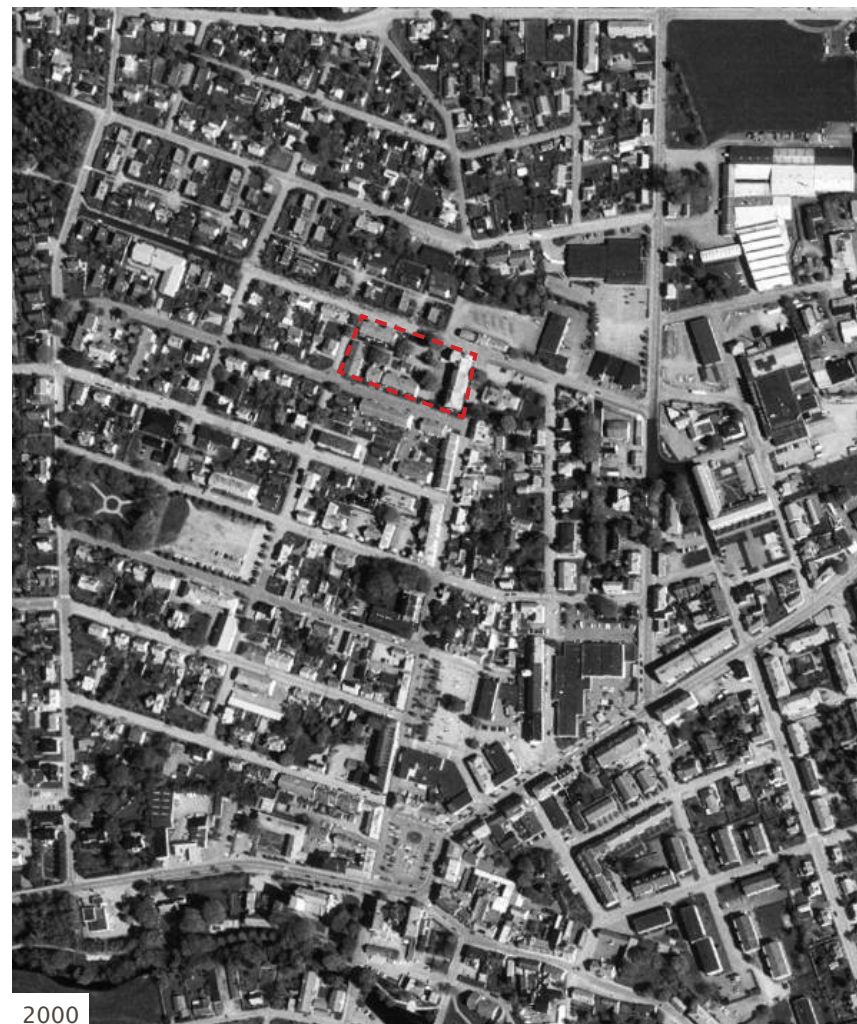

1970-tal

Kv. Gårdstänga inom röd markering. Efter järnvägens nedläggning har grönskan brett ut sig över stora delar av det tidigare öppna området längs spåren i norr, i synnerhet västerut. Detta område liknar nu än mer en park. 1960- och 70-talens mer storskaliga bebyggelse och omvandlingar har satt avtryck i samhället. Längs Slagtoftavägen har äldre bebyggelse ersatts av storskalig industri. Den äldre bebyggelsen på Nya Torgs södra och östra sida har rivits och ersatts av storskaliga affärshus, det sk. ICA-huset i söder respektive Systembolaget i öster. Sparbanken har fått en stor tillbyggnad i hörnet Nygatan/Torggatan. Ytterligare en stor ny byggnad har tillkommit i Nya Torgs södra del på Nygatan västra sida. Industrierna i nordöstra delen av samhället, i synnerhet slakteriet, har utökats med flera nya byggnader.

Källa: Lantmäteriet

2000

Kv. Gårdstänga inom röd markering. I västra och södra delen av fastigheten har ett nytt bostadsområde uppförts under 1990-talet för HSB. En del av träden från järnvägshotellens park har bevarats. Efter rivningar har också nya flerbostadshus tillkommit på västra sidan av Nygatan i de två kvarteren söder om Gårdstänga. I detta norra parti av Nygatan uppstår därmed en tydlig skillnad mellan östra sidan, där gathusbebyggelsen från det sena 1800-talet finns kvar, och västra sidan som kommer att domineras av högre flerbostadshus fram till järnvägshotellet. Det tidigare öppna området parallellt med järnvägsspåren, norr om Vallgatan, har nästan i sin helhet byggts ut med villor. En mycket smal passage har lämnats kvar mellan hustomterna för att visa var järnvägen gått fram. En mindre del av grönskan som vuxit fram i utrymmet norr om spåren har bevarats rakt norr om stationen. Öster och nordöst om stationsbyggnaden har nya verksamhetsbyggnader tillkommit (bl.a. nuvarande Coop), och en större omgivande yta har asfalterats. Källa: Kartbild.com

Norr om järnvägsstationen har nya flerbostadshus uppförts i en kringbyggd struktur som omgärdar en liten park.

KV GÅRDSTÅNGA MED NÄROMRÅDE

Under 1880-talet etablerades alltså järnvägen i Hörby och de tre symbolbyggnaderna järnvägsstationen, Tingshuset och Järnvägshotellet uppfördes vid Nygatans slut i norr. Detta innebar att centrumstråket längs Nygatan förlängdes och gavs en ny tyngdpunkt kring stationen. De tre i sammanhanget stora och påkostade tegelbyggnaderna markerade tydligt platsens nya betydelse. Järnvägsstationen som fondmotiv i norr längs huvudgatan, och de två andra stora fristående byggnaderna placerade på respektive sida strax före, innebar ett stadsplanemässigt grepp som kom att sätta stor prägel på centrala Hörby. I och med detta fick Nygatan karaktär av utpräglad centralaxel med ett definierat slut.

Stationshuset byggdes med en högre mittvolym av tegel, och två flyglar med fasader av träpanel inrymmande lokstallar. År 1900 byggdes stationen om, så att flyglarna istället inrymde väntrum och expedition. Ett nytt lokstall med vändskiva byggdes västerut från stationen. Flyglarna reveterades under 1920-talet.

Nygatan bebyggdes med gathus fram till Tingshuset och Järnvägshotellet på respektive sida. Huset som uppfördes i norra delen av Nygatan nära Järnvägsstationen var synligt av det lite större och påkostade slaget, åtminstone östra sidan Nygatan. Här fanns bl.a. verksamheter som Sallroths sybehörsaffär och Minörs skoaffär. Huset närmast Tingshuset innehades av plåtslagare Sandberg, med plåtslageri på gården. Huset söder om innehades av byggmästare Olander. 1917 fanns det en matservering i huset, senare café, karamellaffär, samt frukt- och grönsaksaffär.

Längs Vallgatan byggdes det inte lika intensivt under den här perioden. Väster om järnvägsstationen finns idag endast enstaka hus från 1800- eller tidigt 1900-tal. Ett sådant är det vita huset som

kallades för "Vallgården", och ligger kvar i hörnet Vallgatan- Bollhusgatan (kvarteret direkt väster om Gårdstånga). Här fanns rum att hyra för natten för folk som kom resande med tåg. Även det intilliggande huset i väster är från den tidiga järnvägsperioden (men kraftigt ombyggt).

I östra ytterkanten av Vallgatan, i anslutning till Slagtoftavägen, hade industrier av olika slag börjat växa fram. 1891 uppfördes Hörby Mejeri, Ysteri och Sockerfabrik. Hörby bruk startade 1902, norr om järnvägen. Hörby slakteri (som senare blev Scan) byggdes 1913, också norr om järnvägen med eget stickspår. I närheten av järnvägsövergången i östra ytterkanten av Vallgatan fanns en folkskola.

Vy söderut längs Nygatan, 1888. Det vita huset på vänster sida var byggmästare Olanders, och kom att inrymma en rad verksamheter genom åren. Därefter låg Sallroths sybehörsaffär och Minörs skoaffär. Huset till höger var ett hem för utomäktenskapliga barn. Vid denna tid är det ännu inte helt utbyggt fram till järnvägsstationen. Källa: Berättelsen om Hörbys förvandling under 150 år

Vy söderut längs Nygatan, troligen i början på 1900-talet. Järnvägshotellet till höger. I södra delen av tomten finns en kägelbana (kägelspel var en äldre föregångare till bowling, och ett vanligt inslag i park- och herrgårdsmiljöer kring 1900). Källa: Hörby museum

Vy norrut längs Nygatan, utan årtal. Byggmästare Olanders hus till höger, som också kallades för "flickorna Jöns hus". Ovanför närmast tingshuset ligger plåtslagare Sandbergs hus.
Källa: Berättelsen om Hörbys förvandling under 150 år

Utsikt från Järnvägshotellet över norra delen av Nygatan.
Källa: Gammalstorp

Vykort med järnvägsstationen (vänster) och Järnvägshotellet från N.A. Mårtenssons pappershandel, kanske från 1905. Lokstallarna i järnvägsstationens flyglar hade ännu träfasader. I fonden syns skorstenarna från mejeriet och sockerbruket längst i öst vid Vallgatan och korsningen med Slagtoftavägen. Källa: Gammalstorp

Vy från spårområdet i norr mot järnvägsstationen. Järnvägshotellens tak och torn reser sig ovan stationsflygeln till höger, och är väl synligt runtom i stationens närområde. Källa: Gammalstorp

Mejeriet och sockerbruket i östra ytterkanten av Vallgatan, 1968. Källa: Gammalstorp

Hörby bruk, tidigt 1900-tal, beläget norr om järnvägsspåren i öst. Källa: Gammalstorp

Vy mot Kungsgatan-Slagtoftavägen från punkten där Vallgatan slutar i öst. Till vänster, Hörby Mejeri Ysteri och sockerfabrik, och till höger folkskolan. Källa: Gammalstorp

Slakteriet, någon gång efter 1913, beläget norr om järnvägsspåren i öst. Källa: Gammalstorp

Huset som kallades "Vallgården" vid korsningen Vallgatan-Bollhusgatan. Här erbjöds rum att hyra för resande. Detta och huset därefter är några av de få 1800-tals gatuhus som finns längs Vallgatan. Källa: Hörbys förvandling under 150 år

Lindqvists lagerhus vid järnvägen, byggt 1902. Källa: Gammalstorp

Del av Hörby bruk, tidigt 1900-tal. Källa: Gammalstorp

Industrierna fortsatte att växa och expandera under större delen av 1900-talet. I övrigt var bebyggelseutvecklingen längs Vallgatan och Kv Gårdstånga relativt begränsad fram till slutet av 1970-talet. Efter att järnvägen lagts ned under 1960-talet uppstod möjligheter att ta marken kring järnvägs-spåren i anspråk på annat sätt. När tågen inte längre gick ändrades platsens identitet, och i takt med andra samhälleliga förändringar kom de tre symbolbyggnaderna vid Nygatans slut att om-disponeras och ges ändrade funktioner. Från 1972 togs järnvägsstationen i anspråk som busstation, med bussupställningsplats på norra sidan. Det f.d. järnvägshotellet byggdes om till bibliotek och Tingshuset byggdes om till museum, vilka invigdes 1977 respektive 1978. Det sista tinget i Hörby hade hållts 1970. I och med dessa omvandlingar gjordes en färskjutning mot kultur och samhällsservice.

Samtidigt ökade tydligt efterfrågan på bostäder i Hörby under 1970-talet, i synnerhet vad gäller små-

hus. Detta gav upphov till en relativt omfattande utbyggnad av bostäder i området från slutet av 1970-talet till 90-talet, och ytterligare en våg något senare under 2000-talet. Kv Gårdstångas västra delar, som utgjort park sedan 1880-talet, bebyggdes under slutet av 1970-talet med tvåvånings rad-hus av tegel på uppdrag av HSB. Husens entréer var orienterade mot norr och väster, medan uteplatser/balkonger var vända mot söder, vilket bidrog till att ge kvarteret en halvprivat karaktär. Ett flertal stora, högvuxna träd från den tidigare parken bevarades, och bidrog i någon mån till att ge bostadsområdet en parkliknande karaktär.

Kvarteret söder om Gårdstånga bebyggdes något senare med tvåvånings flerbostadshus i gult tegel längs Lågedammsvägen och Nygatan.

Det tidigare spårområdet väster om stationsbyggnaden, mellan Vallgatan och Bangatan, togs i anspråk för villabebyggelse som växte fram under 1970- och 80-talen. En smal gata, Banmästargränd, fick markera var spåret tidigare gått. Öster om stationsbyggnaden uppfördes under samma period några byggnader inrymmande verkstad-, service- eller handelsverksamheter längs Vallgatan; bl.a. rörledningsfirma, TV-service och läsfirma.

2001 ändrades detaljplanen för järnvägsstationens tomt samt ett område vid Bangatan, för att möjlig-göra nya bostäder och kontor. Planen reglerade att stationen skulle bevaras i sin helhet. Resultatet blev att fem nya flerbostadshus i två våningar uppför-des. Tre placerades i en kringbyggd struktur rakt norr om stationshuset med en park i mitten. De två andra placerades vid Bangatan.

GÅRDSTÅNGA 3

JÄRNVÄGSHOTELLET

I samband med byggandet av järnvägen mellan Höör och Hörby i början av 1880-talet, köpte krögaren Johan Nilsson en tomt nära järnvägsstationen vid korsningen Nygatan-Vallgatan för att där låta uppföra ett järnvägshotell. 1885 invigdes järnvägshotellet med ett stort firande och dans fram till klockan 3 på morgonen. Det var ett modernt och påkostat hotell med sex rum som alla var utrustade med ringledning, d.v.s. ringklocka för att kalla på personalen. På övervåningen fanns en festsal, och därutöver hade hotellet även matsal, café, skänkrum och biljardsal. I källarvåningen inrymdes en ölservering. Tillhörande hotellet anlades en stor park, som upptog hela det nuvarande kvarteret Gårdstånga. I parken fanns en överbyggd dansbana där det ofta anordnades dansarrangemang som var mycket populära. I södra delen av tomten mot Nygatan fanns en kägelbana. I ölstugan i källaren uppstod relativt ofta slagsmål mellan berusade gäster. Dessa fördes då till arrestlokalen i källaren på Tingshuset, som låg alldeles intill.

Redan ett år efter invigningen dog Johan Nilsson, och hotellet drevs då vidare av hans änka Christina i samarbete med en ny källarmästare. Christina drev också Nya Hotellet vid Gamla Torg, och stod alltså som ägare för de två kanske viktigaste nöjesetablissemangen i Hörby kring sekelskiftet 1900.

Hotellet övertogs så måningom av godsägaren Sven Sandsjö, och kom därefter att byta ägare ett flertal gånger mellan 1921 och 1940. År 1940 såldes hotellet till Alfred Persson, och under hans tid som ägare, fram till 1946, användes lokalerna för utbildning av militärpolis och signalister i samband med andra världskriget.

1946 köptes fastigheten av Ture Wiberg, som omvandlade hotellet till en konfektionsfabrik inriktad på tillverkning av kappor för damer. Många kvinnor från Hörby fick anställning i den nya kappfabriken. 1949 utökades verksamheten genom en tillbyggnad i söder. Här inrymdes en kappaffär i bottenvåningen, för försäljning av kappor direkt från fabriken. Kappfabriken och -butiken drevs fram till 1971, då fabriken lades ned.

Under andra hälften av 1970-talet började planeras för att Hörby bibliotek skulle flytta in i Järnvägshotellens gamla lokaler. 1976 gjordes en programskiss för ombyggnad till bibliotek av arkitekterna AKVE-gruppen från Lund. Omvandlingen till bibliotek skulle kräva en omfattande ombyggnad, med

förändrade planlösningar, delvis nya entréer, installation av hiss, nya utrymmen för tekniska installationer, förstärkning av bjälklagen och tilläggsisolering av väggarna. Ombyggnaden till bibliotek fullbordades 1978, och biblioteksverksamheten flyttade in i november. Huvudbyggnaden har fungerat som bibliotek sedan dess.

1989 flyttade en ny verksamhet, Tornbo begravningsbyrå, in i lokalen som tidigare varit kappaffär i tillbyggnaden mot söder. I samband med detta byggdes lokalen om. Samma verksamhet finns kvar i lokalen idag.

Järnvägshotellet rakt fram, järnvägsstationen till höger och Tingshuset till vänster. Bilden är troligen från omkring sekelskiftet 1900. Marken är grusad. Längs Vallgatan västerut syns ingen bebyggelse. Källa: Gammalstorp

Järnvägshotellet sett från öster. Fotot taget före 1940-talet. Huvudentrén var ursprungligen belägen i hörntornet. I denna bild syns att entrén är markerad med en skylt. Fönsterna är av korsposttyp. I taket syns tre små takkupor. Källa: Hörby museum

Järnvägshotellet sett från öster, årtal saknas. Källa: Gammelstorp

Baksidan av Järnvägshotellet, början av 1900-talet. Mot hotellparken och trädgården fanns en rikt dekorerad veranda, som syns på denna bild. Källa: Hörby museum

Baksidan av Järnvägshotellet, vy från väster. Till vänster sitter krögaren Johan Nilsson med frun Christina, de som ursprungligen drev hotellet. Källa: Gammelstorp

Järnvägshotellens trädgårdar i början av 1900-talet. Anders Larsson till höger. Källa: Gammelstorp

Vy från väster längs järnvägsspåren mot stationen och järnvägshotellet, 1909. Hotellet utgör med sitt iögonfallande torn ett tydligt landmärke i området. Väster om hotellbyggnaden kantas Vallgatan av hotellparkens frodiga grönska. Källa: Gammalstorp

Vy österut längs Vallgatan, med stationen till vänster och järnvägshotellet till höger. I fonden syns höga skorstenar tillhörande industrier, sockerbruk och mejeri. Källa: Gammalstorp

Foto taget mellan 1949 och 1971. Det f.d. järnvägshotellet är omvandlat till kappfabrik och försett med en tillbyggnad i söder, inrymmande kappaffär i boten. Byggnaden är skyltad med namnet på kappfabrikens ägare, Thure B. Winberg. Fönsterna är utbytta till ospröjsade tvåluftsfönster. En långsträckt takkupa har tillkommit som förbinder vindsutrymmen i den befintliga byggnaden och tillbyggnaden. Källa: Gammalstorp

*Det f.d. järnvägshotellet ombyggt till bibliotek. Fotot taget 1978 eller senare.
Källa: Hörbys förvandling under 150 år*

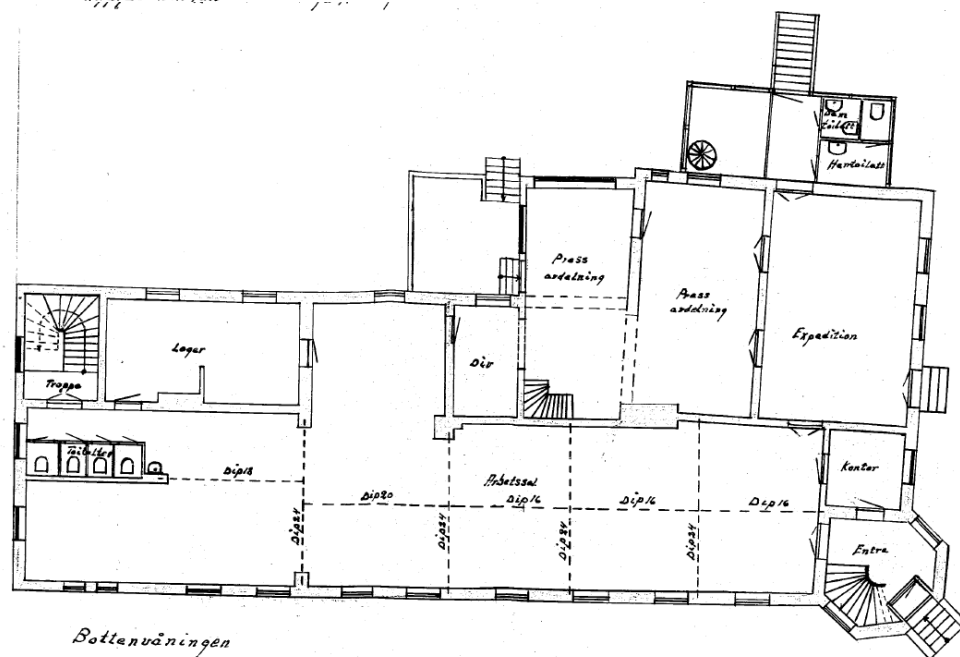
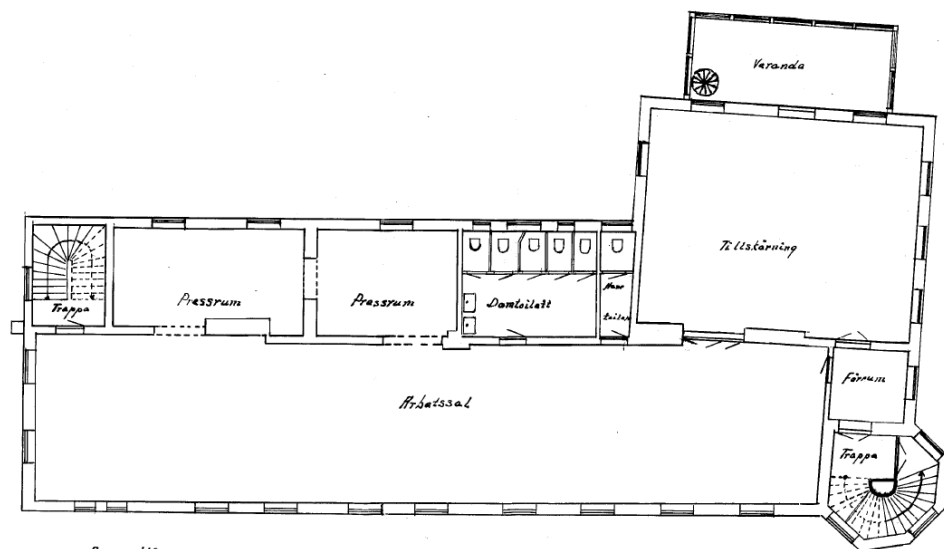
Det f.d. järnvägshotellet under 1970-80-talet. Ytorna framför det f.d. tingshuset (nu museum) har gjorts om till parkeringsplats. Platsen har i princip fått sitt nuvarande utseende. Källa: Gammelstorp

Förändringar sedan uppförandet

1885-1940	Järnvägshotellet invigs och fungerar som hotell och nöjesetablissemang.	1976	Programskiss tas fram för ombyggnad av det f.d. järnvägshotellet till bibliotek.
1940-46	Järnvägshotellets lokaler används för utbildning av militärpolis m.m. i samband med andra världskriget.	1977-78	Byggnaden genomgår en omfattande ombyggnad efter ritningar av arkitekt Owe Rubin. Planlösningarna förändras. Stora öppna utrymmen som tidigare varit arbetsytor i kappfabriken finns delvis kvar. Nya källarentréer tillkommer. Ny hiss installeras. Tornrummet, som tidigare varit trapphus och entré, görs om till sitthörna. Huvudentrén flyttas till norrfasaden. En terrass tillkommer på baksidan. Nya utrymmen för installationer, VVS och fläktrum, inreds på vinden. Verandan mot väst rivs. Bjälklagen förstärks och ytterväggarna tilläggs-isoleras på insidan.
1946	Byggnaden byggs om till kappfabrik.		
1947	En liten påbyggnad av trä föreslås mot väst, inrymmande bl.a. herrtoalett. Den blev troligen aldrig byggd. Det verkar som att man byggde om den befintliga verandan istället.		
1949	En tillbyggnad uppförs i söder, inrymmande bostäder och en lokal för kappaffär i bottenvåningen. Nya lokaler inreds på vinden i den befintliga byggnaden, och för ljusinsläpp till dessa tillkommer en långsträckt kupa i taket. Enligt ritningen av vindsplanet avses dessa utrymmen fungera som vaktmästarbostad. Utrymmena förbinds med vind och takkupa på tillbyggnaden. Troligen är det i samband med dessa arbeten som fönsterna byts på den befintliga byggnaden (men det är också möjligt att det skedde redan 1946).	1978	Biblioteksverksamheten flyttar in.
		1989	Lokalen i tillbyggnaden mot söder byggs om, och Tornbo begravningsbyrå flyttar in.
1971	Kappfabriken läggs ned.		

Ritning till Ture B. Viberg A-B
Kappfabrik Kv Gärdstunga Hörby

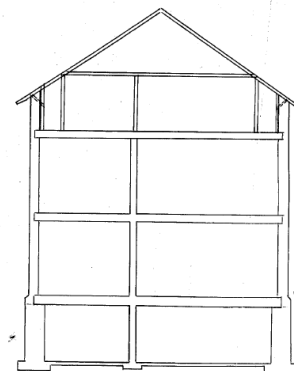
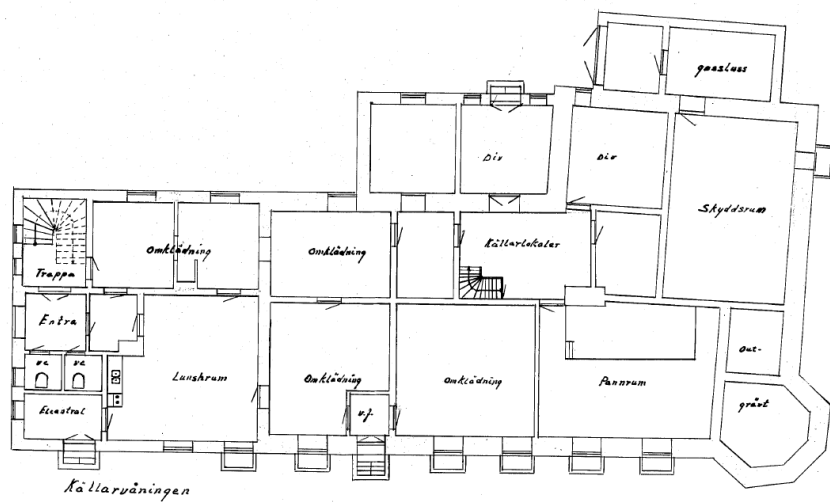
Vänster: Ritningar till kappfabrik, bottenvåningen och andra våningen. Artal saknas, men sannolikt 1946-47.

Nedan: Ritning till påbyggnad mot väst, 1947. Blev troligen inte genomfört.

Källa: Hörby kommuns bygglövsarkiv

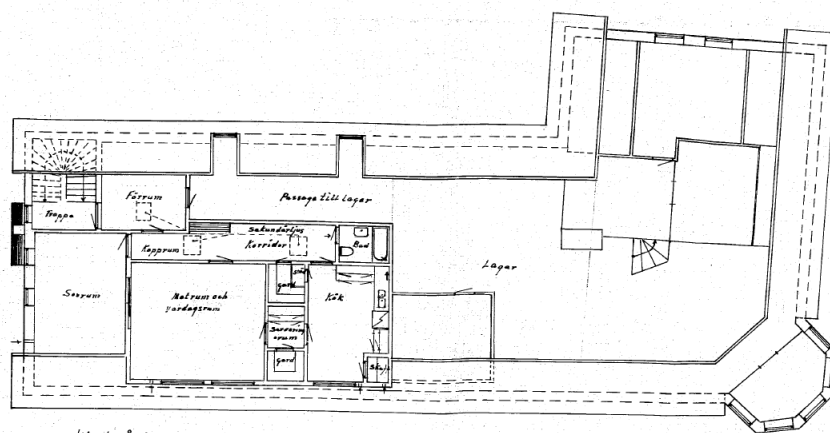
Ritning till Ture B Viberg #B
Kappfabrik kn Gårdstunga Hörby

Sektion

Skala 1:100

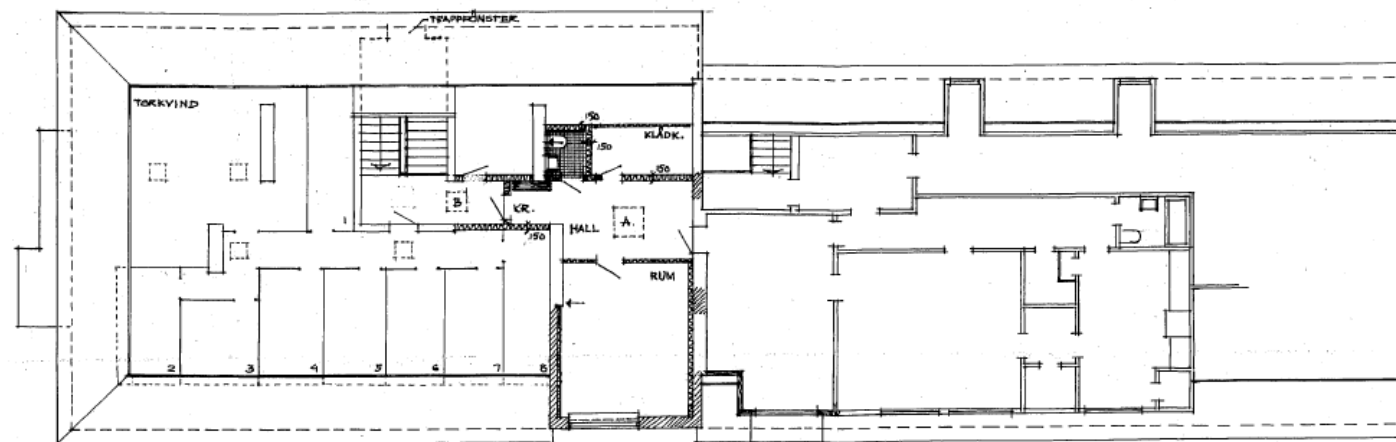
Ritning till Ture B Viberg #B
Kappfabrik kn Gårdstunga Hörby
Täckt av 1.

Vindsvåningen Planerad vaktmästarebostad

Ritningar till kappfabrik, källarvåning, vind och sektion. Artal saknas, men sannolikt 1946-47. Redan i denna ritning syns planer på att inreda en vaktmästarebostad på vindsplanet. Källa: Hörby kommuns bygglövsarkiv

VINDPLAN

ÖVERLUGS A OCH B MED UNDERÅGAR. I UNDERÅGAR GULT KATEDRALGLAS. FÖR ÖVERLUGS A UTFÖRES VÄGGAR MELLAN INNE- OCH YTTERTAK AV DUBBEL PLANKSTOMME MED MELLANLÄGG AV $\frac{1}{2}$ FÖRÖS TRAFIKERPLATTA. VÄGGAR FÖR VINDSKONTOR SKALL VARA TRÄDNÄT MELLAN HYVLADE KESLAR. SAMTLIGA VINDSKONTOR MED EN GOLVYTA PÅ UNDERSTIGANDE 6^m MINSTA HÖJD 1,5 m.

BOSTADSHUS I KV GÄRSTÅNGA I HÖRBY
ÄNDRINGSRITNING. ORD. 210-36

Makro 2. 4/6-49
G. M. M. M.

Ritning av tillbyggnad i Kv. Gärstänga, inrymmande bostäder och lokal för kappaffär, 1949. Vindsplanet visar hur vindsutrymmena i den befintliga och nya byggnaden är förbundna med varandra. Delarna som var försedda med takkupor utgjorde en bostad, troligen avsedd för vaktmästaren. Övrigt utrymme i tillbyggnadens vindsplan användes till vindsförråd och torkvind. Källa: Hörby kommuns bygglövsarkiv

Perspektiv ur programskiss för omvandling av järnvägshotellet till bibliotek. AKVE-gruppen, 1976. Programskissen innehåller en del förslag som i slutändan inte blev genomförda vid ombyggnaden. Här ses exempelvis en ramp runt tornet som tillgänglighetsanpassning av entrén. Källa: Hörby kommunarkiv

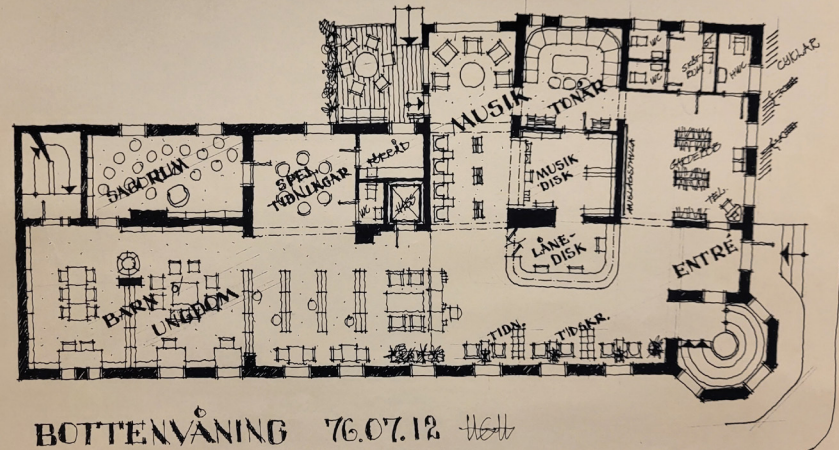

HÖRBY KOMMUN BIBLIOTEK
PROGRAMSKISS 76.07.28

AKVE-GRUPPEN AB
BANTORGET 4 LUND

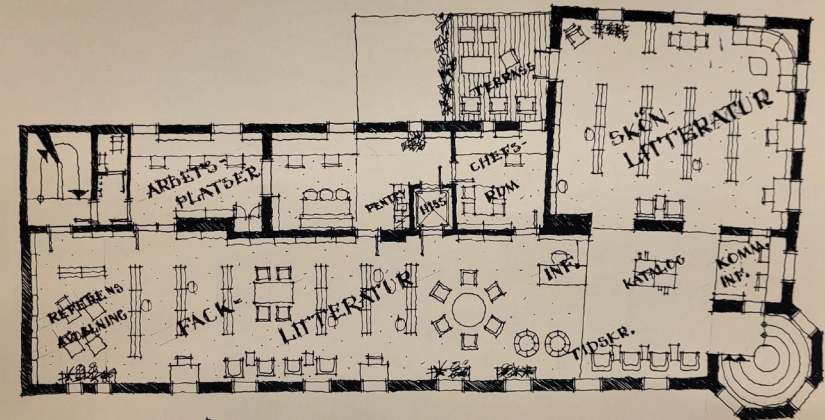
Planer och sektioner ur programskiss för omvandling av järnvägshotellet till bibliotek. AKVE-gruppen, 1976. Källa: Hörby kommunarkiv

BOTTENVÅNING 76.07.12 HGB

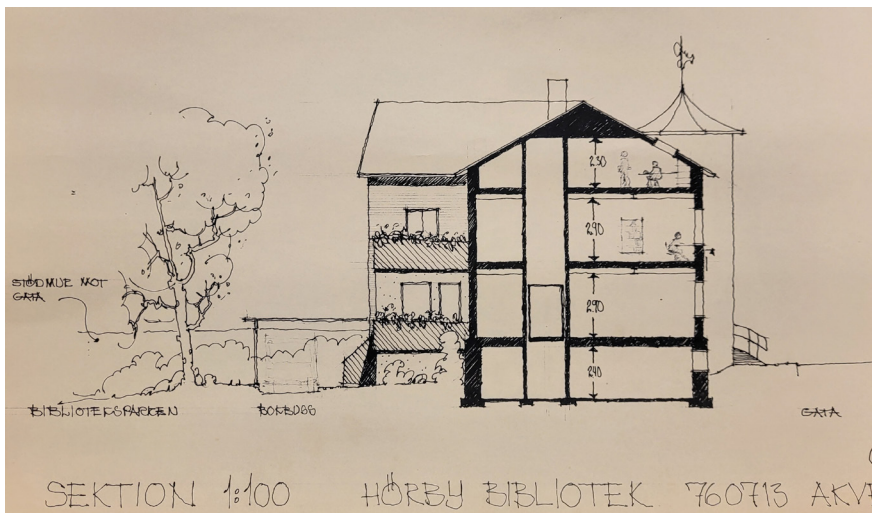
HÖRBY BIBLIOTEK 760712 AKVE
H. HANSSON

Trapphus i tornet bibehålls i förslaget.

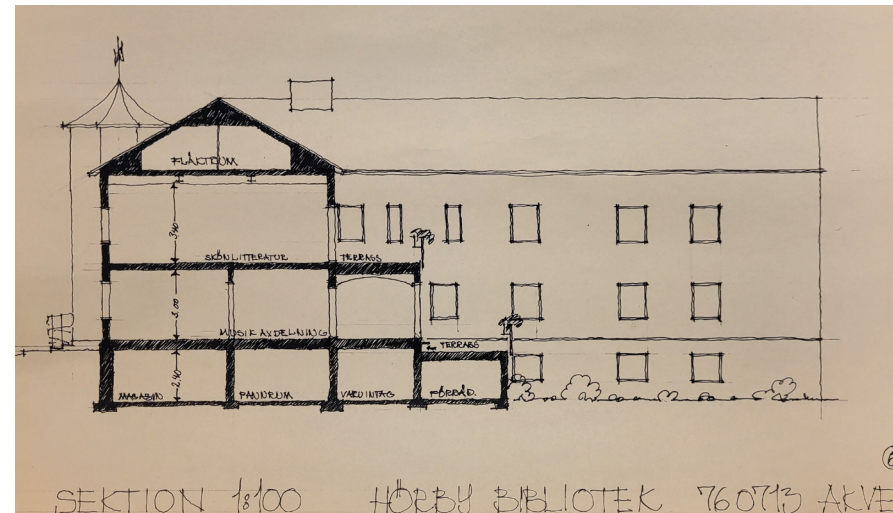
OVANVÅNING 7607.12. HGB

HÖRBY BIBLIOTEK 760712 AKVE
H. HANSSON

SEKTION 1:100 HÖRBY BIBLIOTEK 760713 AKVE
H. HANSSON

Terrasser i två plan föreslogs mot gården, med räcken/fronter enligt skisserna.

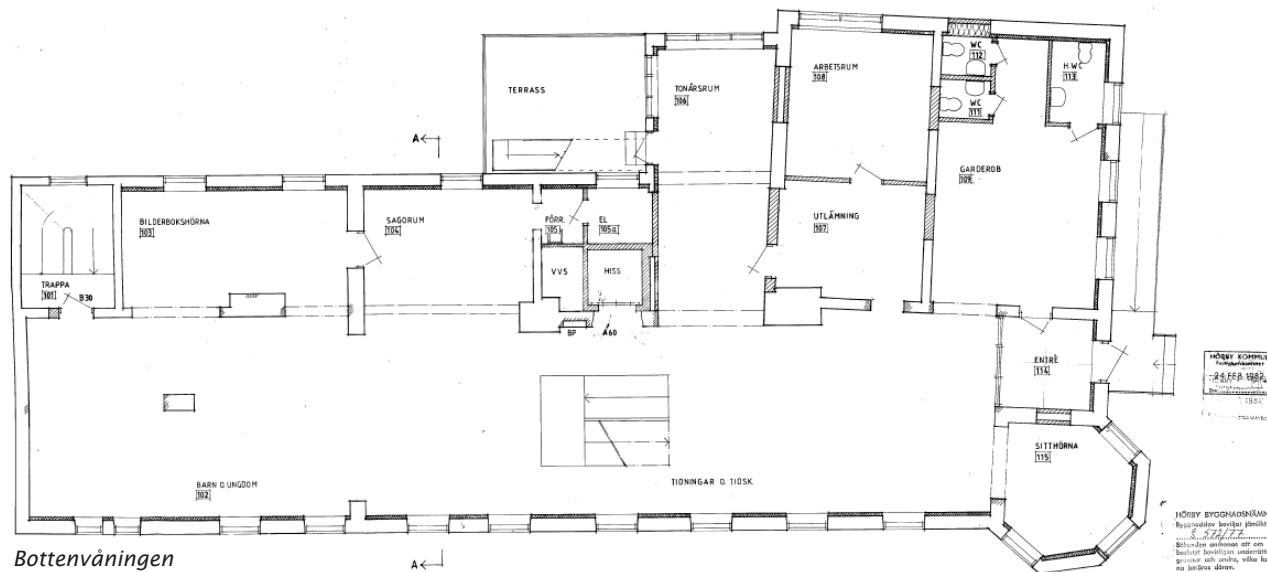
SEKTION 1:100 HÖRBY BIBLIOTEK 760713 AKVE
H. HANSSON

I en av utbyggnaderna mot gården verkar det ha funnits ett välvt tak.

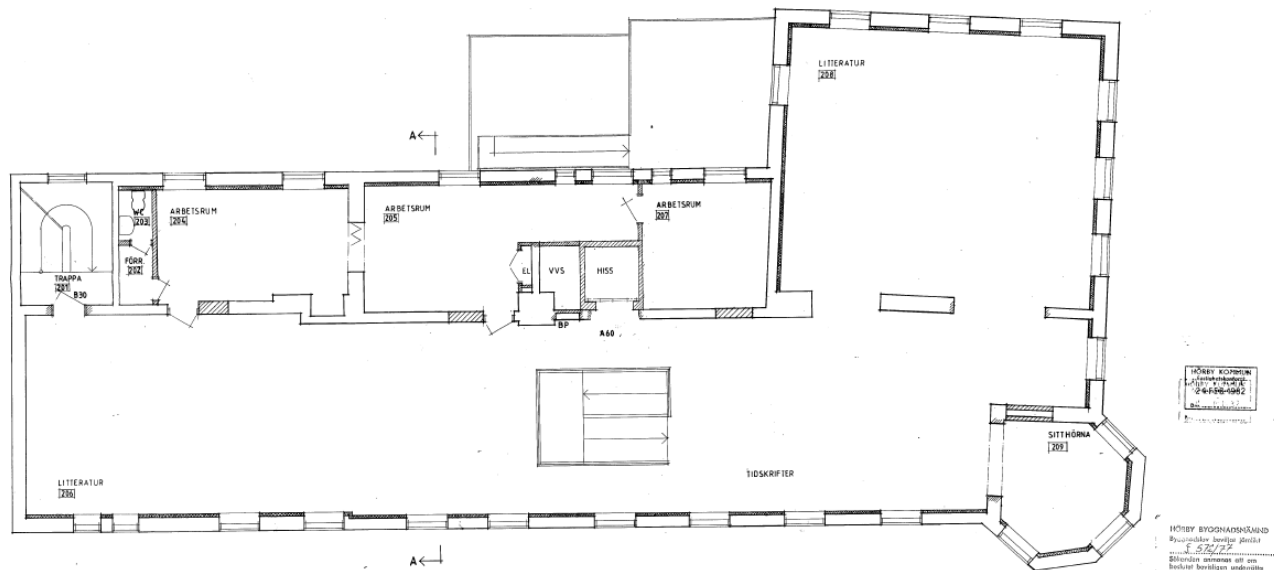

Fasader, ombyggnad till bibliotek 1977, Owe Rubin arkitekt- och ingenjörbyrå. I fasaden mot norr syns att huvudentrén försetts med en träport indelad i små speglar och med överljus (denna är idag ersatt av en brunloxerad aluminiumdörr). Den tidigare entrén via tornrummet har ersatts av ett fönster. Källa: Hörby kommuns bygglovsarkiv

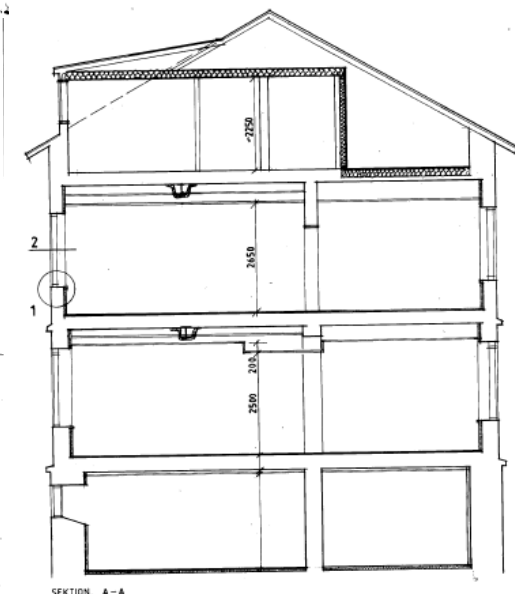

Bottenvåningen

Andra våningen

Ombyggnad till bibliotek, bottenvåningen, andra våningen, och sektion, 1977. Owe Rubin arkitekt- och ingenjörbyrå. Tornet har blivit sitthörna. En terrass har tillkommit på baksidan. Fönsterna har bytts i det som nu ska vara tonårsrum. Väggarna och del av vinden har tilläggsisolerats invändigt. Hiss har installerats. En stor central trappa har tagits upp mellan planen. Källa: Hörby kommuns bygglövsarkiv

C	ALLMAN	2	1977
B	ALLMAN	2	1982
A	TRAPPA	2	1981
ANT	BYGGNADENS KOST		

OWE RUBIN
ARKITEKT- OCH
INGENJÖRSBYRÅ AB
KRISTIANSTAD-ÖSBY

STG 200 HFL HÖRBY KOMMUN
OMBYGGNAD TILL BIBLIOTEK
BILLAGA 3
VÅNING 1 TR.

SKALA 1:50
TITELBLAD

Källarvåning

NULÄGESBESKRIVNING OCH KARAKTÄRISERING

CENTRALA HÖRBY

Hörbys centrala delar är till stora delar uppbyggda kring de större vägarna Råbyvägen/Ringsjövägen, Storgatan/Kristianstadsvägen och Nygatan. Dessa huvudvägar möts i det historiska vägorset i södra delen av samhället. Här ligger Gamla Torg, och något norr därom ligger Nya Torg. Dessa är de två huvudsakliga centrumtorgen. Ytterligare två torg finns i väst och öst, men har ingen tydlig funktion som torg idag. Gamla och Nya Torg förbinds genom centralaxeln Nygatan med den f.d. järnvägsstationen i norr, där Vallgatan löper parallellt med det som tidigare var spårområdet. Från Nygatan strålar tvärgator ut i väst och öst, så att bebyggelsen norr om Gamla Torg delas in i rutnätsskvarter. Denna struktur är särskilt tydlig på västra sidan Nygatan. Ringsjövägen/Råbyvägen, som är den gamla byvägen, följer i stort Hörbyns sträckning och förbinder Hörby med Ringsjön i väst och Råby i sydöst. Storgatan/Kristianstadsgatan fortsätter mot nordöst och förbinder Hörby med Kristianstad i nordöstra Skåne.

Gamla Torg

Torget omges nästan uteslutande av 1800-talsbyggnader inrymmande affärer och verksamheter, med fasader i tegel och puts. Det monumentala stora hotellet i söder dominerar på platsen, och kyrkan med tornet som reser sig ovanför övrig bebyggelse i sydväst är också framträdande i stadsbilden. Kyrktornet och Stora hotellets spira är synliga i samhället på långt avstånd. Torget utgör idag även busstation, och trafiken från vägarna som möts här leds runt torget i en sväng i söder och öster.

Karaktär

- 1800-talsbebyggelse i rött tegel och puts, bitvis påkostad och rikt dekorerad
- 2-3 våningar, (tegeltäckta) sadeltak, frontespiser och avfasade hörn.
- Affärer och verksamheter i bottenvåningarna
- Kyrkan och Stora hotellet är framträdande i stadsbilden

Nya Torg

Torget utgörs av en stor öppen yta med parkering, lekplats och korslagda gångvägar, som ramar in av trädrader på alla sidor. Torget kantas av gatuhus från 1800-talet i norr och i väster längs Nygatan, samt storskaliga utbredda affärsbyggnader från 1960-70-talet i söder och öster. Bebyggelsen är generellt låg, med undantag för två sentida flerbostadshus som reser sig betydligt högre i öst. Gatuhusen är i olika grad förändrade; några har försetts med ny fasad i annat material, men de bibehåller i stort form och skala från 1800-talets slut. Torget är välfrekventerat och livligt trafikerat, och verkar utgöra huvudpunkten för Hörbys stadsliv idag. Närapå samtliga byggnader inrymmer utåtrikade verksamheter och affärer mot torget.

Karaktär

- Gatuhus från 1800-talets slut och utbredda affärskvarter från 1960-70-talet
- Låg bebyggelse i 1-2 våningar med enstaka högre inslag.
- Gatuhus med sadeltak, avfasade hörn och frontespiser.
- Affärer och andra utåtriktade verksamheter med skyltfönster och tydliga entréer.
- Viss variation i fråga om material; puts, tegel, mexitegel, skivmaterial, och plåt förekommer i fasaderna runt torget.

Nygatan

Huvudgatan som sträcker sig från Gamla och Nya Torg i söder till den f.d. järnvägsstationen i norr. Gatan har en stigning mot norr som gör att järnvägsstationen förstärks som fondmotiv vid gatans slut. Byggnaderna är genomgående placerade mot gata, markytorna är hårdgjorda, bebyggelsen är tät och stadsmässig. Genom släpp mellan byggnader finns viss genomskiktighet in på kvarterens gårdar. Gatan har en begränsad bredd och gaturummet upplevs därmed ha en måttlig, mänsklig skala. Norr om Nya Torg präglas östra sidan av gatan mestadels av låga gatuhus från slutet av 1800-talet. På västra sidan är det större variation, och här finns ett antal högre byggnader från senare tidsperioder, varav en sekvens med flerbostadshus i norra delen. Det sker överlag en upptrappning i skala mot stationen i norr, som omges av högre symbolbyggnader i tegel.

Karaktär

- Gatan utgör nord-sydlig centralaxel genom samhällets mitt
- Stadsmässigt: hus mot gata, hårdgjorda ytor, rutnätsplan, få inslag av grönska
- Den f.d. stationen som fondmotiv.
- 1800-talskaraktär på östra sidan gatan: putsade gatuhus i 1,5 våningar med sadeltak, frontespiser och avfasade hörn
- Bebyggelse av varierande ålder på västra sidan, till stor del flerbostadshus i tegel, 2-3 våningar.
- Upptrappning i skala mot norr.
- Högre symbolbyggnader i rött tegel

Storgatan/Kristianstadvägen

Storgatan är bred och motsvarar den gamla riksvägens sträckning genom orten, som förbinder Hörby med Malmö via nuvarande Ringsjövägen i syd och leder vidare nordöst mot Kristianstad. Gatan kantas av trädrader på båda sidor, och är försedd med cykelväg och gatuparkering på sydöstra sidan. Byggnaderna i södra delen är 1-3 våningar höga och inrymmer verksamheter och bostäder. Bebyggelsen utefter gatan är blandad i fråga om ålder och karaktär, och härrör från sent 1800-tal till 2000-talet. Den äldsta bebyggelsen är traditonella gatuhus. Från 1900-talet finns påkostade flerfamiljshus i funktisstil med affärslokaler i botten, låga utbredda affärs- och hallbyggnader från 1960-70-talet på norra sidan av gatan, och flerbostadshus från 1980-90-tal. Under 2000-talet har två högre flerbostadshus tillkommit. Längre nordöst vid korsningen med Slagtoftavägen övergår bebyggelsen i högre flerbostadshus.

Karaktär

- Bred trädkantad gata
- Blandad bebyggelse från sent 1800-tal till 2000-tal
- Verksamheter och bostäder.
- 1-4 våningar, höjden trappas upp något i nordöst
- Stadsmässigt, i synnerhet på södra sidan av gatan.
- Kyrkan är ett tydligt fondmotiv i söder
- Varierade fasadmaterial, mycket tegel och puts men även inslag av skivmaterial, plåt, betong och glas.

Vallgatan

Gatan längs med det tidigare spårområdet kan sägas markera centrala Hörbys yttre gräns i norr. I punkten där Nygatan och Vallgatan löper samman, får huvudstråket med liv och verksamheter, som sträcker sig från Gamla Torg i söder till den tidigare stationsbyggnaden i norr, en markerad slutpunkt. Biblioteket, museet och den tidigare järnvägsstationen är större byggnader i rött tegel som ger en representativ karaktär till denna plats. Den täta gathusstrukturen som finns söderut övergår här i en något glesare struktur med mestadels fristående byggnader. Bortsett från de större tegelbyggnaderna, domineras gatan av en låg bostadsbebyggelse från 1970-90-talet, med enstaka äldre inslag. Längs norra sidan ligger tätt placerade villatomter, avskärmade med höga gröna häckar, samt enstaka verksamhetsbyggnader som ansluter till industriområdet i öst. Längs södra sidan är det mer varierat, med några flerbostadshus, ett fåtal äldre bostadshus, och mer öppna ytor. Rutnätsplanen upplevs särskilt tydligt från Vallgatan, som ligger på en viss höjd. Tvärgatorna som indelar kvarteren i söder löper ut i rät vinkel från Vallgatan, och sträcker sig långt söderut genom samhället. Längs dessa sluttande gator finns det långa siktlinjer och även vyer mot det omgivande landskapet i fonden.

Karaktär

- Tre större 1800-talsbyggnader i rött tegel med inslag av ljus puts
- Bostadsbebyggelse från 1970-90-talet och i viss mån 2000-talet
- 1-3 våningar
- Friliggande hus med sadeltak
- Lågt och tätt villaområde med fasader i gult tegel och mörkbrun panel, med viss variation
- Flerbostadshus, tvåvåningslängor i tegel och puts
- Inslag av grönska i form av häckar och träd, viss öppenhet i öst
- Biblioteksbyggnadens torn är ett landmärke
- Fasadmaterial: tegel, puts och trä
- Långa siktlinjer och tydliga rutnätskvarter söderut

Vy norrut längs Nygatan från nordvästra hörnet av Nya Torg. Nygatan har en svag stigning norrut, och skalan trappas upp mot stationen i fonden. I anslutning till den f.d. järnvägsstationen finns även andra symbolbyggnader i tegel i en något större skala; det tidigare järnvägshotellet (nu bibliotek) och det tidigare tingshuset (nu museum). Västra sidan av Nygatan (till vänster i bild) kantas av bebyggelse med större variation i ålder och som överlag är något högre än på östra sidan. Bebyggelsen på östra sidan utgörs fortfarande till stor del av låga gatuhus från slutet av 1800-talet och tiden kring sekelskiftet 1900.

Vy mot Gamla Torg från Storgatan i nordöst. Torget ramas in av kyrkan, Stora hotellet och andra relativt påkostade byggnader i puts och tegel, merparten av hög ålder.

Stora hotellet. Den monumentala byggnaden reser sig något högre än många av de äldre byggnaderna i centrala Hörby, och spiran syns på långt avstånd.

Vy mot nordöst längs Storgatan/Kristianstadgatan från Gamla Torg.

Vy mot Gamla Torg från Nygatan. De putsade affärshusen har inrymt speceriaffär och apotek.

Vy över Nya Torg från Nygatan i söder.

Vy norrut längs Nygatan. Gatan har en svag stigning mot norr, vilket förstärker järnvägsstationen som fondmotiv. Längs gatans östra sida finns mestadels låga, putsade gatuhus. På västra sidan utgörs bebyggelsen i denna del av högre flerbostadshus i tegel.

Norra delen av Nygatan. Skalan trappas upp längst norrut, och gathusstrukturen luckras upp. Högst upp finns för järnvägssamhället viktiga fristående symbolbyggnader i rött tegel.

Nygatan längst i norr. Den f.d. järnvägsstation i fonden, biblioteket (f.d. järnvägshotellet) till vänster, och museet (f.d. Tingshuset) till höger. Denna del av gatan har en representativ och offentlig karaktär.

Vy mot bebyggelse i södra delen av Storgatan. Längs gatan finns en blandning av bebyggelse från olika epoker. På bilden ett lågt putsat gatuhus följt av högre funkishus i tegel.

Storgatan. Lågt putsat gatuhus med avfasat hörn, typiskt för samhällets äldre bebyggelse, följt av flerbostadshus i gult tegel från 1980-90-talet längre bort.

Vy söderut längs Storgatan, med Gamla Torg och kyrkan i fonden. Här syns det s.k. ICA-huset, ett lågt och utbredd affärskvarter från mitten av 1960-talet som vänder fasader mot både Storgatan, Nya Torg och Nygatan.

Vy norrut längs Storgatan/Kristianstadvägen. Elegant funkishus närmst i bild. Låga utbredda hallbyggnader på andra sidan vägen. Högre flerbostadshus längre bort.

KVARTERET OCH NÄROMRÅDET

Kvarteret Gårdstånga är beläget i norra delen av centrala Hörby, i anslutning till den tidigare järnvägsstationen. Kvarteret avgränsas av Nygatan i öst, Vallgatan i norr, Bollhusgatan i väst och Lågedammsgatan i söder. Det är indelat i två fastigheter: Gårdstånga 2 i väst och Gårdstånga 3 i öst. Gårdstånga 3 inrymmer alltså biblioteket (det f.d. järnvägshotellet) med sin tillbyggnad i söder. Dessa röda tegelbyggnader är sammanbyggda och placerade på stadsmässigt vis i liv med gatan. De bildar en sluten mur utan genomsikt till kvarterets inre från Nygatan. I norr finns ett lägre staket från bibliotekets västgavel fram till västra fastighetsgränsen, som delvis hindrar insyn. Västra delen av fastigheten utgör till stor del parkeringsplats, och här står bl.a. bokbussen uppställd. Väster om tillbyggnaden i söder finns en gräsyta, och nära båda byggnaderna löper planterade häckar.

Inom Gårdstånga 2 finns fyra tvåvånings radhus i gult tegel med inslag av panel i olika kulörer, bl.a. grön och röd. Husen är placerade i en halvöppen struktur kring en inre gårdsmiljö med gräsytor, smala asfalterade vägar och ett flertal högvuxna träd, bevarade från hotellparken som länge funnits där. Särskilt anmärkningsvärd är en centralt placerad mycket stor bok. I norr finns små förråds- eller garagelängor i rödmålad panel. Denna västra del av kvarteret har en tydlig residentuell prägel och den inre gårdsmiljön en halvprivat lummig karaktär. Grönskan framträder som tydligast ovan staketet som avgränsar kvarteret mot Vallgatan i norr.

Lågedammsgatan i söder domineras av bostadsbebyggelse i gult tegel från 1970-90-talet. Mittemot radhusen i Gårdstånga 2 ligger tvåvåningslängor med flerbostadshus i gult tegel, sannolikt från 1990-talet. Denna del av gatan får således ett sammanhållet uttryck med relativt stora bostadshus i två våningar, med fasader i gult tegel. Tillbyggnaden i Gårdstånga 3 markerar övergången till Nygatan med sitt mer stadsmässiga uttryck och högre höjd.

Den aktuella delen av Nygatan, längst i norr, är en punkt där den annars så tydliga rutnätsplanen med sluten gathusbebyggelse luckras upp till förmån för tre stora fristående byggnader som markerar gatans slut: den f.d. järnvägsstationen i fonden, det f.d. järnvägshotellet på västra sidan och det f.d. tingshuset på östra. Dessa symbolbyggnader är samtliga i rött tegel och rikt dekorerade. Det f.d. järnvägshotellet är med sitt åttakantiga torn högst av de tre. Kring det f.d. tingshuset finns träd och gönytor, och i norr en stor öppen yta som utgör parkering.

Vallgatan väster om den f.d. järnvägsstationen har i huvudsak en residentuell karaktär och domineras av villor från 1970- och 80-talet. Vallgatan öster om stationsbyggnaden är relativt luftig och öppen, med den stora parkeringen framför f.d. tingshuset i söder, och i norr en gles verksamhetsbebyggelse från 1970-80-talet. I fonden längst österut syns delar av den äldre industribebyggelsen, inbegripande bl.a. mejeriet.

Bollhusgatan är också en utpräglad bostadsgata. På västra sidan ligger en av de gula radhuslängorna inom Gårdstånga 2 med balkonger och entréer utefter gatan. Vid korsningen med Vallgatan står två relativt höga träd, som en påminnelse om hotellparkens tidigare gränser. På östra sidan av gatan ligger i huvudsak villor med relativt stora grönskande tomter med häckar och träd. Närmast Vallgatan ligger det vita gathuset som förr kallades Vallgården på östra sidan. Detta hus har med sitt avfasade hörn och låga höjd en tydligt ålderdomlig prägel i sammanhanget. Längre söderut är villorna av varierande åldrar.

Nygatans slut och korsningen med Vallgatan. Vy västerut längs Vallgatan. De tre symbolbyggnaderna: f.d. järnvägsstationen till höger, f.d. Tingshuset till vänster, och f.d. järnvägshotellet rakt fram i bild.

Vy österut längs Vallgatan. På baksidan (västra delen) av fastigheten Gårdstånga 3 finns stora parkeringsytor för besökare till biblioteket, där bl.a. bokbussen står uppställd. I söder finns en gräsyta och häckar närmast husen. I fonden österut längs Vallgatan syns gaveln på det gamla mejeriet.

Det f.d. Tingshuset, nuvarande museet.

Vy västerut längs Vallgatan. Korsningen med Bollhusgatan till vänster. I vänstra hörnet syns taken på radhusen i västra delen av kvarteret Gårdstånga. Denna del av tätorten är tydligt dominerad av bostäder, och i synnerhet villabebyggelse väster om kvarteret Gårdstånga.

Det vita gathuset vid korsningen Vallgatan-Bollhusgatan är ett av få exempel på småskalig 1800-talsbebyggelse i detta område. Denna bebyggelse typ är vad som har dominerat längs samhället huvudgator, Nygatan och Storgatan.

En av radhuslängorna i Kv Gårdstånga, sedd från Lågedammsgatan i söder. Detta hus vänder balkonger och trädgårdar mot söder. Ovan taket syns de högvuxna träden i kvarterets inre. Bostadsområdet får en parkliknande halvprivat karaktär.

Vy söderut längs Bollhusgatan. Längs gatorna söderut från Vallgatan, som slutar nedåt och är tämligen rätta genom samhället, finns långa siktlinjer. Kontrasten är skarp mellan radhusen från det sena 1970-talet till vänster i Kv Gårdstånga och det äldre gathuset till höger. Trots variation finns en relativt sammanhållen måttlig skala och karaktär av lummig bostadsgata med generösa tomter. De två träden till vänster påminner om att den tidigare hotellparken förr sträckt sig ända hit.

Vy österut längs Vallgatan. Mellan biblioteket och radhusen framträder grönskan i Kv Gårdstångas inre som tydligast från norr (till höger i bild). De högvuxna träden är ett betydande inslag i gatubilden.

Vy österut längs Vallgatan, med f.d. station till vänster och f.d. järnvägshotellet (biblioteket) till höger. Med sin överlag högre volym och i synnerhet sitt torn är det f.d. järnvägshotellet ett utpräglat landmärke i området. I fonden syns den ljusa gaveln på det tidigare mejeriet.

Östra delen av Vallgatan. På södra sidan av gatan (höger) finns en ensam äldre villa, följt av en stor staketomgärdad tomt. På norra sidan (vänster) finns ett fåtal glest placerade låga tegelbyggnader inrymmande verkstad, service- och handelsfunktioner (idag bl.a. ett litet livs). I fonden det gamla mejeriet.

Villaområdet som idag upptar det tidigare spårområdet väster om stationsbyggnaden.

Stationshuset ingår idag i en kringbyggd struktur med flerbostadshus från 2000-talet och en inre parkmiljö.

Ett mycket stort exemplar av bok, bevarat från den tidigare hotellparken inom Gärdstånga 2.

En smal gränd genom villaområdet som nu upptar det tidigare spårområdet väster om stationshuset markerar var järnvägsspåret tidigare gått.

GÅRDSTÅNGA 3

Adress: Nygatan 6/Vallgatan 7

Uppförd: 1885, 1949

Ursprunglig funktion: Järnvägshotell

Nuvarande funktion: Bibliotek, bostad och lokal

BESKRIVNING

Byggnaden är sammansatt av en långsträckt volym utefter Nygatan, och en kortare vinkelställd volym mot Vallgatan, vilka tillsammans bildar en L-form. Punkten där volymerna fogas samman i hörnet Nygatan-Vallgatan markeras kraftfullt med ett oktagonalt torn.

Den ursprungliga byggnaden från 1885 är uppförd av rött tegel murat i kryssförband med dekorativa inslag i ljus puts. Sockeln är rusticerad och utförd som kvaderindelade fält i ljusgrå spritputs. Längs Nygatan minskar sockelhöjden med gatans stigning norrut, och här finns källarfönster vars höjd också är anpassad efter gatunivån. Byggnaden har genomgående distinkta fönsteraxlar. Under samtliga fönster finns ljusputsade bröstningsfält, som är sammanlänkade med gördelgesimser i nivå med första och andra våningens bjälklag. Fönsterna i bottenvåningen kröns av segmentbågiga valv, medan fönsterna på andra våningen har raka valv. Ovan de raka valven i andra våningen kröns fönsterna av kornischer i ljus puts. I andra våningen finns mer långsträckta ljusputsade bröstningsfält som utnyttjas för skyltning av byggnaden. Ursprungligen har dessa fält haft skriften 'Järnvägshotell'. Idag står det 'Bibliotek'.

Tornet har en rikare utsmyckning än de övriga fasaderna och även fler fönster. I tornets andra våning alterneras mellan fönster och rundbågeformade, ljusputsade nischer med ovanliggande ljusa lister. Under fönstren på tornets tredje våning sitter dubbla profilerade lister, och mellan dessa sektioner av balusterräcken. Uptill kröns dessa fönster

av putsade fält med tandsnittsdekor överst.

Fasaden mot väster är något enklare och har färre fönster. Här finns en mindre utbyggnad och en terrass i hörnvinkeln.

Fönsterna härrör från 1940-talet och är ospröjsade tvålufts-fönster med brunmålade bågar och vitmålade karmar. I vissa fönster finns äldre valsat glas bevarat.

Byggnadsvolymer mot Nygatan och Vallgatan har sadeltak klädda med rött enkupigt tegel. Mot Nygatan finns en långsträckt takkupa i röd plåt. Hörntornets tak är av röd plåt, till formen inspirerat av kinesisk arkitektur och försett med en hög spira/flaggstång.

Vy från nordöst mot hörnet Nygatan - Vallgatan.

Stilmässigt har byggnaden ett klassicistiskt formspråk med ett visst inslag av orientalism i och med tornets utformning. Byggnaden är ett gott exempel på påkostad, järnvägsanknuten tegelarkitektur från slutet av 1800-talet.

Tillbyggnaden från 1949 är å sin sida typisk för 1940-50-talet. Den ansluter till den ursprungliga byggnaden genom sina röda tegelfasader, också murade i kryssförband. Byggnaden är ett relativt anspråkslöst bostadshus i tre våningar. Mot Nygatan finns skyltfönster till lokalen som idag innehåller en begravningsbyrå. Skyltfönstret och entrén har markerade omfattningar av tegel. I den indragna entrén finns en kontrasterande vägg i gult tegel, där ett skyltskåp är infällt. Fönsterna på bottenvåningen har också svagt utskjutande tegelomfattningar. Vid mötet med den ursprungliga byggnaden finns ett slags frontespis, som ansluter i höjd till de angränsande takkuporna. Fönsterna är vita rektangulära en- eller tvålufts-fönster. Några olika storlekar förekommer.

På gaveln mot söder sitter tre balkonger med fronter av brun, fint sinuskorrugerad plåt. Dessa ansluter till ett slags burspråk inklätt i ljusa skivor.

Mot väster finns en viss förskjutning i volymerna mellan den ursprungliga byggnaden och tillbyggnaden. I detta läge finns en entré, indragen under ett hörn. Ett av trapphusen mot väster markeras av en svag blinding.

Flygvy från öster.

Flygvy från väster.

Vy från sydöst. Tillbyggnaden närmast i bild. I gaveln mot söder finns tre balkonger med fronter av brun, fint sinukorrugerad plåt, och ett burspråk inklätt i ljusa skivor.

Fasader mot väst.

Flygvy över byggnadens tak.

Flygvy från sydväst.

Vy från öst längs Vallgatan.

Gavel mot väst. I murverket finns pår efter tidigare öppningar. Det syns även spår efter den tidigare verandan mot trädgården.

Fönsterna är ospröjsade tvåluftsfönster som härrör från 1940-talet.

Närbild av tornet från norr.

Skyltfönster och entré till lokal i bottenvåningen. Öppningarna merkeras av tegelomfattningar.

Kontrasterande vägg av gult tegel i entrén, med infällt skyltskåp.

Fönstren i bottenvåningen har svagt utskjutande omfattningar av tegel.

Vy från väst. Det finns en förskjutning mellan volymerna på tillbyggnaden och den ursprungliga byggnaden.

Inskjuten entré under hörn vid mötet mellan volymerna.

INTERIÖR

Interiör, bibliotekets bottenvåning.

Sitthörna i tornrummet.

Parkett i fiskbensmönster, övervåningen.

Trappa.

Fönster från insidan.

Alderdomligt takfönster.

Tornrum, vindsplan.

Bevarat äldre ytskikt på vind. Puts på vassmatta.

Vind och takstolar, gavel mot väst. Kanalisation till igensatt fönster.

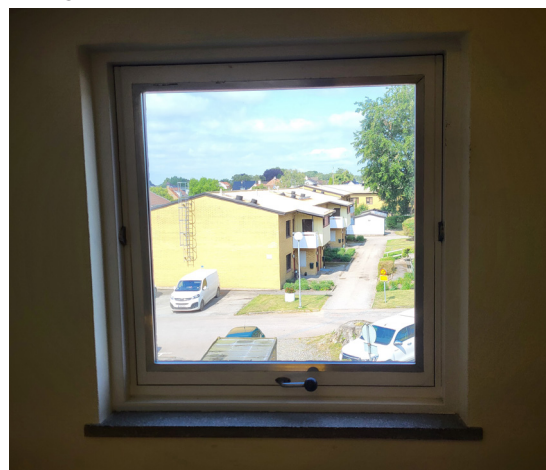

Troligen ursprunglig trappa i söder på den ursprungliga byggnaden, angränsande till tillbyggnaden.

Entré mellan ursprunglig byggnad och tillbyggnad. Dörr med trådarmerat glas. Kalkstensgolv.

Trapphusfönster med äldre beslag, troligen 40-tal.

KULTURVÄRDE

INLEDNING

I detta kapitel har kulturvärden identifieras på tre nivåer som en del av den antikvariska bedömningen:

- Centrala Hörby
- Kvarteret Gårdstånga
- Fastigheten Gårdstånga 3

CENTRALA HÖRBY

KULTURHISTORISK HELHET

Hörby har i jämförelse med flertalet skånska stationssamhällen en annorlunda historia, där expansionen inleds redan på 1600-talet med gästgivaregård och tingshus och förstärks med marknaden på 1700-talet. Den fortsätter under 1800-talet med en jämförelsevis tidig expansion med stadsplanen 1879, då Nya Torg och angränsande kvarter lades ut. Byggnader och torgbildningar förknippade med detta expansionskede är av stor betydelse för Hörbys framväxt. Stadsplanemönstret norr om Gamla torg är av stort värde, delvis på grund av att det är tillkommet före järnvägen. Sammantaget berättar detta om en tidig tätortsutveckling, som framför allt berodde på näringsfrihetsförordningarna 1846 och 1864 samt ortens geografiska läge. Detta är utmärkande för Hörbys historia, då utvecklingen var oberoende av järnvägen.

Järnvägen etablerades sedan i början av 1880-talet, och från slutet av 1800-talet följde således en explosionsartad bebyggelseutveckling, industrialisering och befolkningsökning. Nygatan förlängdes

så att den förband torgen i söder med järnvägsstationen i norr, och blev det tätbebyggda samhällets nya centralaxel. Utbyggnaden i spåren av järnvägens etablering återspeglar utvecklingen av andra stationssamhällen som växte fram i slutet av 1800-talet.

Karaktäristiskt för Hörby är handelns betydelse och de många torgen, som tidigare använts för marknader och handel, är därmed av stort värde. Detta avspeglas i bebyggelsen, som är utformad för verksamheter och affärer, utlagd i ett stadsmässigt planmönster med byggnader mot gata. Hörbys roll som regioncentrum manifesteras utöver den stadsmässiga bebyggelsestrukturen även av flera märkesbyggnader såsom kyrkan, Stora hotellet, stationen, stationshotellet, museet (tidigare tingshuset), och Sparbanken.

I början av 1900-talet började ett nöjesliv växa fram i Hörby med bl.a. filmvisning och dans på Stora hotellet, järnvägshotellet, och folkets hus. Den första biografen etablerades, och under 1920-talet uppfördes den andra, Metropol. Dessa byggnader speglar utvecklingen av ett stadsliv kopplat till att människorna i det alltmer tätbebyggda Hörby fick mer fritid. De har därmed värde inte bara som symbolbyggnader utan även som kultur- och nöjesetablissemang av betydelse för det sociala livet.

Under 1900-talets andra hälft förändrades centrala Hörby genom att delar av den äldre bebyggelsen i form av gathus revs och ersattes av mer storskaliga affärsbyggnader, främst längst Storgatan, södra delen av Nygatan och vid Nya torg. Trots rivningarna är kvartersstrukturen till stora delar bevarad eller åtminstone fortfarande läsbar där förändringarna varit omfattande.

Efter att järnvägsstationen lagts ned under 1960-talet kom stationsområdet också att genomgå stora förändringar. Symbolbyggnaderna vid Nygatans slut byggdes om och gavs nya funktioner som bibliotek, museum och busstation. Spårområdet längs Vallgatan bebyggdes med villor, och i viss mån handel och service. Västra delen av Kv. Gårdstånga byggdes ut med radhus, och i norra delen av Nygatan uppfördes längs västra sidan kvartersstora flerbostadshus i två eller tre våningar. Den del av samhället som länge präglats av järnväg och industri ändrade dramatiskt karaktär till att bli ett område med företrädesvis bostäder och en nod för kultur och samhällsservice vid Nygatans slut. I någon mån knyter detta an till järnvägshotellets historia som nöjesetablissemang. Men det historiska sammanhanget kring järnvägen har till stora delar byggts bort, och är idag svåräst. Till och med stationsbyggnaden har inkorporerats i ett bostadsområde, och har inte längre någon utåtriktad entré. Busstationen har flyttats till Stora Torg i söder, och livet och rörelsen från kommunikationer finns inte längre kvar. Vallgatan har en lugn och residentieell karaktär överlag, om än med en arkitektonisk och representativ tyngdpunkt vid Nygatans slut.

Det f.d. järnvägshotellet, tingshuset och järnvägsstationen blir därmed särskilt viktiga som kvarvarande representanter för järnvägsperioden i Hörby. Biblioteket, f.d. järnvägshotellet, har med sitt torn en tydlig landmärkesroll som är viktig för miljön i denna del av samhället. Även gaveln på det tidigare mejeriet i östra delen av Vallgatan bidrar i någon mån till läsbarheten av områdets industriella historia.

KVARTERET GÅRDSTÅNGA

Kvarteretsstrukturen är ett resultat av den fortsatta utbyggnaden av en rutnätsplan norr om Nya Torg, efter att 1870-talets stadsplan realiserats. Utbyggnaden tog fart efter etableringen av järnvägsstationen 1882. Norr om Lågedammsgatan anlades Järnvägshotellet och Tingshuset som fristående byggnader på stora fastigheter med kringliggande park, på ömse sidor om Nygatan. Den halvslutna, kringbyggda strukturen med gathus, staket och gårdsbyggnader som växt fram utefter Nygatan under 1800-talet luckras upp i detta läge och gaturummet får en mer representativ, luftig och storskalig karaktär med större inslag av grönska. När järnvägshotellens park upptog hela kvarteret lär detta ha varit än mer påtagligt. De kvarvarande stora uppvuxna träden inom kvarteret bidrar dock fortsatt till en upplevelse av lummighet och grönska, och kan ge en viss antydning om hur platsen tedde sig som hotellpark. Träden är en rest av järnvägshotellet som hel anläggning med park- och trädgård, veranda samt dans- och kägelbana. Trädens storlek bidrar till läsbarheten av platsens långa historia och ett sammanhang som varit större än bara hotellbyggnaden.

Bostadsområdet med radhus i västra delen av kvarteret har bidragit till att skapa en mer privat och residentiell karaktär bortom Nygatan. Detta är en utveckling som delvis redan kan sägas ha inletts i och med tillbyggnaden av bostadshuset i söder på 1940-talet. Delen väster om Nygatan har blivit en uttalad baksida av kvarteret, som inte är avsedd för allmänheten. Så även de asfalterade parkeringsytorna väster om nuvarande biblioteksbyggnaden.

Upplevelsen av kvarterets inre som en baksida och icke-publik plats förstärks av att fastigheterna avskärmats norrut med ett långt staket längs Vallgatan.

Radhusen inom kvarteret speglar utvecklingen i Hörby efter järnvägens nedläggning, då stationsområdets roll omdefinierades, och stora ytor togs i anspråk för bostadsbyggande. Radhusen är således del av ett sammanhang med bostadsbebyggelse (småhus och flerbostadshus) från sent 1970-tal till -90-tal i norra delen av centrala Hörby. Tillbyggnaden i söder från slutet av 1940-talet speglar industrins ökade betydelse och närvaro i anslutning till järnvägen kring mitten av 1900-talet.

GÅRDSTÅNGA 3

Biblioteksbyggnaden har förblivit grundbulten i kvarterets struktur, och markerar tydligt fastighetens östra gräns och nordöstra hörn. Sammanhanget kring byggnaden har sedan uppförandet förändrats radikalt i väster, från att ha varit en fristående monumental byggnad i en kvartersstor park kring sekelskiftet 1900, till att nu vara omsluten av bostäder och parkeringsytor från 1970-80-talet. Mot Nygatan har byggnadsvolymen förlängts i söder, men det gaturum och den miljö som byggnaden är med och skapar har förblivit sig relativt likt sedan 1880-talet.

Den ursprungliga byggnaden har därmed betydande historiska värden. Byggnaden är en god representant för 1880-talets byggnadsskick, och den järnvägsanknutna tegelarkitektur som växte

fram i Skånes många stationssamhällen under slutet av 1800-talet. I det regionala sammanhanget får byggnaden anses påkostad och relativt storskalig med hänsyn till Hörbys storlek. I synnerhet som den varit del av en hel anläggning med stor tillhörande park. Stilmässigt är byggnaden tidstypisk för 1880-talet och representativ för nyrenässansen i fasadernas gestaltning, indelning och utsmyckning med klassicistisk putsdekor i relief. Rundade hörn och hörntorn var även det ett typiskt grepp i det sena 1800-talets stadsbyggnad, delvis till följd av byggnadsstadgan 1874. Fasaderna av rött tegel visar samtidigt på en nyrenässans som har tagit inflytande från sydsvensk tegeltradition.

Det kinesisk-inspirerade torntaket kan troligen kopplas till en våg av orientalism som kom att influera dekor, konst och arkitektur i framförallt högre ståndsmiljöer under 1700- och 1800-talen. Kinesiskt konsthantverk som importerades av Ostindiska kompaniet hade blivit höjden av lyx och inkorporerades med rokokon i Europa under 1700-talet. Influensen dröjde sig kvar och hade en ny våg av popularitet under andra halvan av 1800-talet. Det yttrade sig bl.a. i kvinnor som fläktade sig med kinesiska solfjädrar, paviljonger och lusthus byggda i orientalisk stil, slottsinredningar à la chinoise, och påkostade Engelska parker med tydliga kinesiska eller asiatiska influenser. Det "kinesiska" torntaket på järnvägshotellet för tankarna till lusthus, och kan ha varit ett sätt att signalera byggnadens funktion som nöjesetablissemang; en plats för förlustelse, förfining, fest och lyx. Kopplat till dessa aspekter finns *byggnadshistoriska* och *arkitekturhistoriska* värden.

Tillbyggnaden i söder har i viss mån också sådana värden, såsom representant för 1940-50-talets arkitektur med sitt rationella formspråk och tidstypiska detaljer (exempelvis balkongerna av sinuskorrugerad plåt).

Vidare har byggnaden *samhällshistoriska* och *socialhistoriska* värden kopplat till de olika verksamheter som har funnits där genom åren. Som järnvägshotell var byggnaden inte bara ett lyxigt boende för resande, i attraktivt läge precis vid järnvägsstationen. Med sina festsalar, matservering, biljardsal, ölkällare och park med kägelspel och dansbana utgjorde byggnaden i lokalsamhället en central plats för social samvaro och nöje. Till stora delar lär detta ha varit reserverat för en välbärgad klientel, och hotellet med den tillhörande parken framstår som ett av Hörbys finrum kring sekelskiftet 1900. Parker hade generellt under 1800-talet utvecklats till en viktig mötesplats för borgerskapet, ofta med inslag av kultur och förströelse i form av musik- eller teaterframträdanden, kaféer, spel, och möjlighet att promenera bland praktfulla blomplanteringar, exotiska växter och skulpturer. De historiska bilderna tyder på att järnvägshotellets park har haft en sådan roll under det tidiga 1900-talet i Hörby. Ölkällaren urskiljer sig genom att ha varit ett enklare etablissemang, som troligen var öppet för alla. Detta visar på en tydlig social skiktning i byggnaden, där de mindre "rumsrena" funktionerna förlades till källaren, och finrummen högre upp. (Det kan jämföras med renässanspalatsens "piano nobile"; den finaste våningen där de välbärgade innehavarna av huset bodde låg en eller två trappor upp, medan bottenvåningen var reserverad för tjänstefolket).

Under tiden som kappfabrik 1945-1971 har byggnaden utgjort en stor och centralt belägen arbetsplats för kvinnor i Hörby. Den ändrade användningen och tillbyggnaden i söder speglar industrins utveckling och ökade närvaro kopplat till järnvägen under 1900-talet. Därefter har byggnaden haft en viktig samhällsfunktion som offentligt rum för bildning och kultur under sina nära 50 år som bibliotek. Också under denna tid har byggnaden utgjort en viktig mötesplats i lokalsamhället

Byggnaden har *arkitektoniska värden* kopplat till det röda tegelmurverkets materialitet i kombination med den ljusa kontrasterande putsdekoren, samt byggnadens välavvägda proportioner i fönstersättning, indelning i våningsplan, och variation av detaljer. De klassicistiska formelementen är utförda i relief, som är särskilt kraftig på det rikligt utsmyckade tornet, och får en skulptural verkan i fasaden. Centralt för byggnadens arkitektoniska uttryck är också hörntornets volym och framträdande gestalt; den åttakantiga basen, torntakets uppseendeväckande form och höga spira, som så tydligt markerar hörnet och korsningen där byggnaden står. Detta medför att byggnaden är av mycket stor betydelse för upplevelsen av platsen och gaturummen Nygatan-Vallgatan. Byggnaden är ett landmärke i området i och med tornet, som är synligt över all annan bebyggelse. Den bidrar stort till rumsligheten i Nygatans norra del, och inramningen av stationsbyggnaden. Detta gäller delvis även tillbyggnaden i söder. Byggnaden som helhet har därmed stora *miljöskapande värden*. Tegeltakets *patina* bidrar till att förmedla byggnadens ålder. Tillbyggnaden har även vissa arkitektoniska

värden i utformningen av detaljer såsom fönster- och dörrömfattningar, och entrén till verksamhetslokalen i botten.

Den ursprungliga byggnaden har ett stort *kontinuitetsvärde*, då dess historia på platsen sträcker sig nästan 140 år tillbaka. Utvändigt, i synnerhet mot Nygatan-Vallgatan, har den inte förändrats särskilt mycket. Tillbyggnaden och takkuporna har varit det mest påtagliga ingreppet. Knutet till byggnadens långa kontinuitet finns *identitets- och symbolvärden*. Det f.d. järnvägshotellet har blivit en signaturbyggnad för Hörby som ort och järnvägssamhälle, förknippad med nöjesliv, kultur och bildning, och en symbol för järnvägsperioden som formade den norra delen av centrala samhället. Den är byggd för att vara ett landmärke i orten och har förblivit så även efter järnvägsperiodens slut, då stationsområdet genomgått omvälvande förändringar.

Överlag är byggnaden välgestaltad, påkostad och robust byggd med hög kvalitet på material. Exteriört är byggnaden relativt välbevarad, med undantag för utbytta fönster, den sentida takkupan och den flyttade huvudentrén. Interiört finns emellertid nästan ingenting kvar från tiden före det att byggnaden blev bibliotek.

SÄRSKILT VÄRDEFULL BYGGNAD (PBL 8:13)

Det nuvarande biblioteket, f.d. järnvägshotellet, bedöms utifrån föreliggande utredning vara en särskilt värdefull byggnad enligt PBL 8:13. Den uppfyller dessutom följande av Boverkets kriterier för att betraktas som särskilt värdefull:

- Byggnaden belyser tidigare sociala och ekonomiska villkor, arbetsförhållanden och olika gruppers livsvillkor. Som järnvägshotell lär byggnaden och parken till stora delar ha varit tillägnad en mer välbärgad klientel, medan det i källaren fanns en ölservering av det enklare slaget. Under tiden som kappfabrik var byggnaden arbetsplats för en betydande grupp kvinnliga arbetare.
- Byggnaden belyser tidigare stadsbyggnadsideal och arkitektoniska ideal. Byggnadens placering och gestaltning är del av ett medvetet stadsbyggnadsgrepp kring järnvägsstationen. Stilmässigt och arkitektoniskt är den ett typiskt exempel på skånsk järnvägsanknuten tegelarkitektur och nyrenässans.
- Byggnaden har representerat för lokalsamhället viktiga funktioner och verksamheter genom åren.
- Byggnaden har haft stor betydelse i ortens sociala liv och delvis också för ortens identitet. Järnvägshotellet var betydelsefullt som nöjesetablissemang i Hörby i början av 1900-talet, och byggnaden har förblivit ett landmärke av betydelse för stadsbilden.

Tillbyggnaden i söder har ett tidstypiskt utseende för 1940-50-talet, och vissa arkitektoniska kvaliteter. I dagens situation bidrar den positivt till rumsligheten längs Nygatan. Men den har inte sådana värden att den är att betrakta som särskilt värdefull.

■ Bebyggelse som bedöms vara särskilt värdefull enligt PBL 8:13.

■ Bebyggelse som bedöms ha ett visst värde. Omfattas av varsamhetskrav enligt PBL 8:17.

VÄRDEFULLA BYGGNADSDELAR

- Ursprungliga tegelfasader med putsdekor och kvaderindlad spritputsad sockel.
- Taktäckning av enkupigt rött tegel.
- Valvslagna fönster- och dörröppningar.
- Fasaddetaljer på tillbyggnad:
  - indragen entré under hörn
  - butiksentré med skyltfönster
  - svagt utskjutande fönsteromfattningar av tegel
  - balkonger av sinuskorrugerad plåt på gavel mot söder

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

- Byggnadsvolymen och i synnerhet det framträdande hörntornet.
- Torntakets lätt identifierbara form.
- Klassicistisk detaljering och utsmyckning utförd i ljus puts.
- Accentuering av de olika våningsplanen med hjälp av listverk och variationer i dekor.
- Jämna avstånd mellan fönsteraxlarna.
- Förskjutning i volymerna mellan tillbyggnad och ursprunglig byggnad.

PLANBESTÄMMELSER, RÅD OCH RIKTLINJER

RÅD OCH RIKTLINJER

För fastigheten pågår arbete med ny detaljplan sedan 2023-10-16. Syftet med den nya detaljplanen är att *möjliggöra för bostads- och centrumändamål inom fastigheten Gårdstånga 3, samt att möjliggöra för upprättandet av miljöhus och cykelgarage. Detaljplanen syftar även till att säkerställa att platsens kulturhistoriska värden skyddas och bevaras.*

Planläggningen avser pröva lämpligheten för att fastigheten i sin helhet används för bostads- och centrumändamål när biblioteksverksamheten flyttar till det nya planerade kulturhuset. En omvandling av biblioteksbyggnaden till bostäder skulle innebära en relativt genomgripande ombyggnad som utöver förändrade planlösningar även kan medföra vissa exteriöra förändringar.

Mot bakgrund av detta följer här en vägledning med riktlinjer kring hur tänkbara förändringar kan göras varsamt med hänsyn till fastighetens identifierade värden och karaktär.

MATERIAL

Vid ändring eller underhåll bör utgångspunkten för ersättningsmaterial vara material lika de ursprungliga avseende sammansättning, kulör, ytstruktur, och dimension. Detta kan avse exempelvis tegel, tegelfog, eller putsytor.

FASADÄNDRINGAR

Ändringar som påverkar fasadkomposition, fönstersättning, medför nya håltagningar eller andra typer av tillägg, bör undvikas i huvudfasaderna mot Nygatan-Vallgatan. Från detta undantas ändringar som medför en förbättrad anpassning till byggnadens karaktär eller återställer ett tidigare utseende. Det skulle exempelvis vara tänkbart att på nytt ta upp en entré i hörntornet, eller ersätta nuvarande dörr i huvudentrén med en som är bättre anpassad till byggnadens karaktär. De ljusa putsfälten som används för skyltning av byggnadens funktion är möjliga att använda på motsvarande sätt även fortsättningsvis, med annan text, om så önskas.

Fasaderna mot gårdssidan är något mindre känsliga för ändringar. Utbyggnaden med en utskjutande volym och terras i hörnvinkeln på baksidan är ett resultat av successiva ombyggnader och har något provisorisk karaktär. Denna del är möjlig att riva eller ändra relativt fritt, så länge volymen inte utökas och skymmer mer av fasaden. Materialen bör dock fortsatt anpassas till anslutande fasadytor. Vidare är gaveln mot väst relativt förändrad genom åren. Här är det möjligt att förändra fönstersättning, ta upp ny entré eller göra andra typer av tillägg. Eventuella ändringar behöver dock göras med hänsyn till övriga västfasadens proportioner (fönsterstorlekar och avstånd mellan fönster), och symmetri bör eftersträvas, för att en god helhetsverkan ska kunna uppnås från gården. Fasadpartiet vid trapphuset, som angränsar till tillbyggnaden i söder, kan också vara möjligt att förändra. Fönsterna som sitter där är av enklare slag och saknar omgivande dekor i fasaden. Det skulle vara möjligt att förstora dessa öppningar till samma storlek som övriga fönster på den aktuella fasaden, så att en ny fönsteraxel i liknande utförande tillskapas.

KUPOR, TAKFÖNSTER, PÅBYGGNADER

Mot Nygatan-Vallgatan bör tillägg på tak göras restriktivt för att inte medföra ytterligare negativ påverkan. Den befintliga långsträckta kupan har i viss mån förändrat takets siluett, och är till materialet inte särskilt väl anpassad. Den upplevs idag som ett något missprydande tillägg. En förlängning av den befintliga kupan kan medföra att takfotens nivå upplevs höjas längs en större del av fasaden mot Nygatan, och att höjdskillnaden mellan tornet och fasaden som helhet därmed blir mindre påtaglig. Detta kan få till följd att tornet upplevs något mindre markerat.

Enstaka små kupor mot Nygatan-Vallgatan kan dock vara tänkbart. Dessa kan med fördel utformas likt de kupor som syns på äldre foton (se nedan). Samma utförande är lämpligt för gårdssidan, här är det dock möjligt att ha fler kupor. Det rekommenderas allmänt att kuporna placeras symmetriskt, på jämna avstånd, och i linje med befintliga fönsteraxlar. Nya takfönster är möjliga att ta upp enligt samma princip. Kupor och takfönster i kombination, där takfönsterna är placerade i linje med kuporna högre upp på takfallet är en möjlig lösning.

FÖNSTER

Vid byte av fönster rekommenderas en återgång till en fönstertyp som är bättre anpassad till byggnadens karaktär. Ursprungligen har det varit korspostfönster med fyra lufter. Fyrdelade, sidohängda träfönster vore därmed det mest lämpliga. Glaset i ytterbågen bör vara s.k. "kulturglas", valsat.

BALKONGER, TERRASSER

Tillkommande balkonger är inte lämpligt i huvudfasaderna mot Nygatan-Vallgatan. På delar av fasaderna mot gården kan det dock vara möjligt. På gaveln mot väst finns inget som skulle påverkas negativt av balkonger eller terrasser. Här har det dessutom funnits en veranda tidigare. Ett annat tänkbart läge för balkonger är i mötet mellan den ursprungliga byggnaden och tillbyggnaden mot väst. Här finns en förskjutning mellan volymerna som kan utnyttjas för att ge balkongerna viss avskärmning och som möjligen förenklar infästning. Denna lösning påminner om hur balkongerna på tillbyggnadens södra gavel möter burspråket, vilket är rätt elegant. Vidare kan utbyggnaden i hörnet byggas om eller rivas för att skapa nya terraser eller balkonger i detta läge.

Eventuella balkonger och terrasser behöver utformas så att de är anpassade till byggnadens karaktär. Inom nyrenässansen är dekorativa smidesräcken, ofta svarta, vanligt förekommande på balkonger. Detta vore en bra utgångspunkt för utformningen. Balkongfronter/räcken av trä, glas, skivmaterial, aluminium eller annan plåt är inte lämpligt.

HÖJD

Befintliga byggnader bör ej utökas i höjdd.

INTERIÖRA ÄNDRINGAR

Interiört kvarstår inte mycket som är av kulturhistoriskt värde efter den genomgripande ombyggnaden till bibliotek. Ändringar av planlösning och ytskikt bör därmed inte medföra någon negativ påverkan. Det finns emellertid en trappa längst i söder på den ursprungliga byggnaden, angränsande till tillbyggnaden, som tros vara ursprunglig. Det vore positivt om denna går att bevara. Alternativt, om trapphuset byggs om, vore det positivt om delar av trappräcken och handledare går att återanvända till ny trappa på annat håll i byggnaden.

TILLBYGGNADER OCH NYA VOLYMER

En tillbyggnad kan vara möjlig vid gaveln mot väst, där det finns en byggrätt i nu gällande detaljplan. Detta skulle minska andelen asfalterad yta på gården, och kan eventuellt bidra positivt till gårdens rumslighet. Det är viktigt att en sådan eventuell tillbyggnad anpassas i material, takform, byggnadsdjup och höjd för att få till en god helhetsverkan i kvarteret och mot Vallgatan. Den behöver underordna sig biblioteket/f.d. järnvägshotellet gestaltningsmässigt och får inte vara högre än dess västgavel.

Små tillkommande komplementbyggnader inom kvarteret är möjliga. De bör lämpligen placeras med visst respektavstånd från biblioteksbyggnadens fasader, så att dessa inte skymms.

All eventuell tillkommande bebyggelse behöver placeras med hänsyn till befintliga träd inom kvarteret, så att dessa inte påverkas negativt.

ANTAL VOLYMER

Tillkommande bebyggelse inom planområdet kan utföras som en eller flera olika volymer.

Ytterligare volymer inom planområdet kan vara möjliga, exempelvis längs Vallgatan som tillbyggnad till ursprunglig volym. Alternativt som fristående volymer in mot gård.

BYGGNADSAREA

Planområdet bör även fortsättningsvis innefatta en delvis öppen gårdsmiljö. Gården kan ha mindre strukturer eller komplementbyggnader.

TAKMATERIAL

Nya byggnader inom planområdet bör ha takmaterial av svart papp, röda tegelpannor eller svart plåt.

FASADMATERIAL

Nya byggnader inom planområdet kan utformas med huvudsakligt fasadmateriäl av:

Tegel

Puts

FASADKULÖR

Fasadkulör bör anpassas till omkringliggande bebyggelses karaktär. Lämpliga kulörer bör vara dova, jordiga och inte för kulörta eller grälla.

FÖRSLAG TILL SKYDD- OCH VARSAMHETSBESTÄMMELSER

k

- Ändringar exteriört ska göras varsamt och med hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och kulturhistoriska värden. Ursprunglig utformning ska vara vägledande och reversibla lösningar ska eftersträvas.
- Fasader på den ursprungliga byggnaden ska bibehållas avseende material och utformning med rött tegel i kryssförband, ljus putsdekor och kvaderindeland spritputsad sockel.
- Fönster på den ursprungliga byggnaden ska vara av trä, sidohängda och fyrdelade. De ska måttanpassas till befintliga murade fönsteröppningar. Yttre fönsterglas ska vara valsat.
- Takbeläggning ska vara enkupigt rött taktegel, falsad skivtäckt plåt eller listtäckt svart papp på den ursprungliga byggnaden.
- Takbeläggning ska vara enkupigt rött taktegel på tillbyggnaden.
- Murade fasaddetaljer kring entréer och fönster samt tidstypiska balkonger på tillbyggnaden ska bibehållas till sin utformning.

r

Byggnaden får inte rivas.

(Biblioteksbyggnaden bedöms som särskilt värdefull och bör därför beläggas med rivningsförbud).

KÄLLFÖRTECKNING

LITTERATUR

Olsson, H. (2001). *Berättelsen om Hörbys förvandling under de senaste 150 åren*.

Furberg, K. (2000). *Svenska biografer*. Stockholm: Prisma.

Mörck, P. (1987). *Hörby i äldre tider*. Hörby: Bokdistribution i Hörby.

Mörck, P. (1983). *Hörby genom tiderna*.

ARKIV

Bygglovsarkivet, Hörby kommun

Kringla.nu, Riksantikvarieämbetet

INTERNET

Gammalstorp.se

(*"En historisk sajt om Hörby, dess byar, verksamheter, människor och gränstrakter"*)

Lantmäteriet

Fornsök, Riksantikvarieämbetet

Kulturmiljöprogram Skåne, Länsstyrelsen

OpenStreetMap

Boverket

Tyréns AB, 118 86 Stockholm, www.tyrens.se